

Teismo praktikos rinkinys

GENERALINIO ADVOKATO
MICHAL BOBEK IŠVADA,
pateikta 2018 m. liepos 25 d.¹

Byla C-310/16

**Spetsializirana prokuratura
prieš
Petar Dzivev,
Galina Angelova,
Georgi Dimov,
Milko Velkov**

(*Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamųjų bylų teismas, Bulgarija) pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Europos Sąjungos finansinių interesų apsauga – Kova su sukčiavimu pridėtinės vertės mokesčio (PVM) srityje – Nusikaltimai mokesčių sistemai – Veiksmingas PVM surinkimas – Valstybės narės išipareigojimų apimtis – Ribojimai, kylantys iš pagrindinių teisių, ES ar nacionalinės teisės aktų – Įrodymai, gauti pažeidžiant nacionalinę teisę – Telefoninių pokalbių klausymasis – Teismo, išduodančio leidimą klausytis telefoninių pokalbių, kompetencijos neturėjimas“

I. Įvadas

1. Petar Dzivev kaltinamas tuo, kad vadovavo nusikalstamai grupei, kuri įvykdė sukčiavimą pridėtinės vertės mokesčio (PVM) srityje. Siekiant surinkti įrodymų apie šį dalyvavimą, buvo klausomasi pokalbių (pokalbiai telefonu buvo slapta pasiklausomi). Vis dėlto kai kuriems iš šių įrašų leidimas buvo duotas teismo, kuris akivaizdžiai neturėjo kompetencijos suteikti tokį leidimą. Be to, kai kurie leidimai nebuvo tinkamai pagrįsti. Pagal Bulgarijos teisę taip surinkti įrodymai yra neteisėti ir negali būti naudojami baudžiamajame procese prieš P. Dzivev.

2. Būtent tokiomis faktinėmis ir teisinėmis aplinkybėmis *Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamųjų bylų teismas, Bulgarija) klausia, ar tokiu atveju, kaip antai nagrinėjamu šioje byloje, ES teisės aktai draudžia taikyti nacionalinės teisės nuostatas, pagal kurias draudžiama naudoti įrodymus, gautus pasinaudojus pokalbių klausymusi, kuriam leidimą suteikė teismas, neturėjęs tam kompetencijos, ir (arba) kuris nebuvo tinkamai pagrįstas, jei remiantis šiais įrodymais būtų tariamai nustatytas P. Dzivev dalyvavimas vykdant su PVM susijusią nusikalstamą veiką.

3. Kiek valstybė narė privalo užtikrinti Europos Sąjungos finansinių interesų apsaugą pagal SESV 325 straipsnį? Ar galima, ar net privaloma netaikyti nacionalinės nuostatos, jeigu ji užkerta kelią tinkamai ir visiškai surinkti PVM, be kita ko, nustatant sankcijas dėl sukčiavimo ar kitos neteisėtos veiklos, kenkiančios Europos Sąjungos finansiniams interesams?

¹ Originalo kalba: anglų.

4. Neneigiama, kad sparčiai plėtojantis Teisingumo Teismo naujausiai jurisprudencijai šiuo klausimu būta nesutarimų, ir, švelniai tariant, vidinio prieštaravimo. Pirma, Teisingumo Teismas priėmė sprendimą byloje *Taricco*². Vėliau buvo priimti sprendimai *M.A.S. ir M.B.*³ ir *Scialdone*⁴, kuriuose taikytas kitas (ir, mano nuomone, labiau pagrįstas) požiūris. Neseniai buvo paskelbtas Sprendimas *Kolev*, kuriame atrodo grįžtama prie Sprendime *Taricco* priimtose pozicijos⁵. Atsižvelgiant į kelis kitus Teisingumo Teismo sprendimus, susijusius su šia jurisprudencija, iš tikrųjų gali būti nevisiškai lengva atskirti, kokia šiuo metu yra teisė. Todėl šioje išvadoje noriu paaiškinti, kodėl manau, kad tinkamas požiūris į Sprendimą *Taricco* ir paskesnius sprendimus yra remiantis sprendimais *M.A.S.* ir *Scialdone*, o ne Sprendimu *Kolev*.

II. Teisinis pagrindas

A. ES teisė

1. Pagrindinių teisių chartija

5. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija) 7 straipsnyje nustatyta, kad „[k]iekvienas asmuo turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir komunikacijos slaptumas“.

6. Pagal 48 straipsnio 2 dalį „[k]iekvienam, kuris kaltinamas padaręs nusikaltimą, užtikrinama teisė į gynybą“.

2. Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo

7. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – SESV) 325 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad „Sąjunga ir valstybės narės Sąjungos finansiniams interesams kenkiančiam sukčiavimui ir kitoms neteisėtoms veikoms priešinasi taikydamos pagal šį straipsnį nustatytinas priemonės, kurių paskirtis yra atgrasinti ir užtikrinti veiksmingą apsaugą valstybėse narėse ir Sąjungos institucijose, įstaigose ir organuose“.

3. Konvencija dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos

8. Konvencijos dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos (toliau – PIF konvencija)⁶ 1 straipsnio 1 dalyje numatyta:

„Šioje Konvencijoje Europos Bendrijų finansiniams interesams kenkiantis sukčiavimas – tai:

<...>

2 2015 m. rugsėjo 8 d. Sprendimas *Taricco ir kt.* (C-105/14, EU:C:2015:555).

3 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S. ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936).

4 2018 m. gegužės 2 d. Sprendimas *Scialdone* (C-574/15, EU:C:2018:295).

5 2018 m. birželio 5 d. Sprendimas *Kolev ir kt.* (C-612/15, EU:C:2018:392).

6 Konvencija, parengta vadovaujantis Europos Sąjungos sutarties K.3 straipsniu (OL C 316, 1995, p. 49; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 19 sk., 8 t., p. 57).

b) pajamų srityje – bet koks tyčinis veikimas ar neveikimas, susijęs su:

- suklastotų, neteisingų ar neišsamių pareiškimų ar dokumentų naudojimu ar pateikimu, kurio padariniai yra neteisėtas Europos Bendrijų bendrojo biudžeto arba Europos Bendrijų valdomų ar jų vardu valdomų biudžetų išteklių mažinimas,
- tuos pačius padarinius sukeliančiu informacijos neatskleidimu pažeidžiant konkretų įsipareigojimą,
- tuos pačius padarinius sukeliančiu netinkamu teisėtai gautos išmokos naudojimu.“

9. 2 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad „[k]iekviena valstybė narė imasi būtinų priemonių užtikrinti, kad už 1 straipsnyje nurodytą veiką ir dalyvavimą 1 straipsnio 1 dalyje nurodytoje veikoje, jos kurstymą ar kėsinimąsi ją padaryti būtų baudžiama veiksmingomis, proporcingomis ir atgrasančiomis baudžiamosiomis sankcijomis, įskaitant bent stambaus sukčiavimo atvejais laisvės atėmimą apimančias bausmes, dėl kurių gali būti taikoma ekstradicija, suprantant, kad stambiu sukčiavimu yra laikomas toks sukčiavimas, kuris yra susijęs su tam tikra mažiausia suma, kurią turi nustatyti kiekviena valstybė narė. Ši mažiausia suma negali būti nustatyta didesnė kaip 50 000 [EUR]“.

4. Sprendimas 2007/436

10. Pagal Sprendimo 2007/436/EB Euratomas 2 straipsnio 1 dalį⁷:

„Į Europos Sąjungos bendrąjį biudžetą įskaitomus nuosavus išteklius sudaro toliau nurodytos pajamos:

<...>

- b) nepažeidžiant 4 dalies antros pastraipos, visų valstybių narių suderintoms PVM apmokestinimo bazėms, nustatytoms pagal Bendrijos taisykles, taikomas galiojantis vienodas tarifas. Apmokestinimo bazė, į kurią reikia atsižvelgti šiuo tikslu, neturi viršyti 50 % kiekvienos valstybės narės BNP, kaip apibrėžta 7 dalyje;

<...>“

5. PVM direktyva

11. Direktyvos 2006/112/EB (PVM direktyvos)⁸ 250 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad „[k]iekvienas apmokestinamasis asmuo pateikia PVM deklaraciją, nurodydamas visą informaciją, reikalingą nustatyti mokėtino mokesčio dydį ir atskaitytinas sumas, kiek tai reikalinga nustatyti apmokestinimo bazę, su šiuo mokesčiu ir atskaita susijusių sandorių bendrą vertę bei neapmokestinamų sandorių vertę“.

12. 273 straipsnyje numatyta: „[v]alstybės narės gali nustatyti kitas prievoles, kurias jos laiko būtinomis siekiant užtikrinti, kad būtų tinkamai renkamas PVM ir užkertamas kelias sukčiavimui, atsižvelgdamos į reikalavimą vienodai traktuoti apmokestinamųjų asmenų vykdomus nacionalinius sandorius ir sandorius tarp valstybių narių, tačiau dėl šių prievolių prekyboje tarp valstybių narių neturi atsirasti su sienų kirtimu susijusių formalumų <...>“.

⁷ 2007 m. birželio 7 d. Tarybos sprendimas dėl Europos Bendrijų nuosavų išteklių sistemos (OL L 163, 2007, p. 17).

⁸ 2006 m. lapkričio 28 d. Tarybos direktyva dėl pridėtinės vertės mokesčio bendros sistemos (OL L 347, 2006, p. 1).

B. Nacionalinės teisės nuostatos

13. Bulgarijos Konstitucijos 32 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad draudžiama klausytis asmens telefoninių pokalbių, išskyrus įstatyme numatytus atvejus.

14. Konstitucijos 121 straipsnio 4 dalyje nustatytas įpareigojimas motyvuoti teismo sprendimus.

15. Telefoninių pokalbių klausymosi tvarka reglamentuota *Zakon za spetsialnite razuznavatelni sredstva* (Specialiųjų tyrimo priemonių įstatymas; toliau – ZSRS) 1–3, 6 ir 12–18 straipsniuose ir Baudžiamojo proceso kodekso 172–177 straipsniuose. Kaip paaikšino prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, pokalbių klausymasis gali būti vykdomas ir iki baudžiamosios bylos iškėlimo (operatyviniai veiksmai), ir iškėlus baudžiamąją bylą. Prašymą taikyti šią priemonę anksčiau teikia *Ministerstvo na vatreshnite raboti* (Vidaus reikalų ministerija) padalinys (nagrinėjamu atveju – *Direktor na Glavna direktzia za borba s organiziranata prestapnost* (Vyriausiosios kovos su organizuotu nusikalstamumu direkcijos direktorius). Po to, kai jau pradėtas procesas, tokį prašymą teikia prokuratūra. Prašyme nurodoma, kokio asmens pokalbių ketinama klausytis (arba telefono numeris) ir dėl kokios tiriamos veikos.

16. Telefoninių pokalbių klausymasis yra teisėtas tik gavus išankstinį teismo, turinčio kompetenciją priimti sprendimą dėl tokio prašymo, pirmininko arba pirmininko pavaduotojo leidimą, priimant galutinį teismo sprendimą, kuris yra neskundžiamas.

17. 2012 m. sausio 1 d. įsigaliojo *Zakon za izmenenie i dopalnenie na Nakazatelno-protsesualnia kodeks* (Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas, toliau – ZIDNPK), pagal jį buvo įsteigtas ir pradėjo veikti *Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamųjų bylų teismas). Pagal šį įstatymą *Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamųjų bylų teismas) buvo perduoti įgaliojimai nagrinėti bylas, susijusias su nusikalstamais susivienijimais, kurias anksčiau nagrinėjo *Sofiyski gradski sad* (Sofijos miesto teismas). Pagal ZIDNPK 5 straipsnį kompetencija suteikti leidimą klausytis telefoninių pokalbių tam tikrais atvejais taip pat perduodama šiam teismui.

18. Pagal ZIDNPK 9 straipsnio 2 dalį jau pradėtus ikiteisminius tyrimus baudžiamosiose bylose užbaigia juos pradėjusios įstaigos. Vėliau, 2012 m. kovo 6 d., ši nuostata buvo pakeista numatant, kad pokalbių klausymosi teisminę kontrolę atlieka teismas, turėjęs kompetenciją iki 2012 m. sausio 1 d.

III. Faktinės aplinkybės, procesas ir prejudiciniai klausimai

19. P. Dzivev, Galina Angelova, Georgi Dimov ir Milko Velkov (toliau – kaltinamieji) pareikšti kaltinimai dėl to, kad laikotarpiu nuo 2011 m. birželio 1 d. iki 2012 m. kovo 31 d. dalyvavo nusikalstamoje grupuotėje. Įtariama, kad jie, norėdami pasipelnyti, vykdė nusikaltimus mokesčių sistemai per bendrovę *Karoli Kepital EOOD* (toliau – *Karoli*). Tai darydami jie vengė apskaičiuoti ir mokėti mokesčius, kuriuos bendrovė privalėjo mokėti pagal *Zakon za danak varhu dobavenata stoynost* (toliau – Pridėtinės vertės mokesčio įstatymas). Šiems keturiems asmenims taip pat pareikšti kaltinimai dėl konkrečių mokesčių nusikaltimų, padarytų per *Karoli* nuo 2011 m. birželio 1 d. iki 2012 m. sausio 31 d. Nedeklaruota ir nesumokėta mokesčių suma sudaro 372 667,99 BGN (per 190 000 EUR).

20. Prieš iškėliant baudžiamąją bylą kaltinamiesiems, nuo 2011 m. lapkričio 10 d. iki 2012 m. vasario 2 d., kompetentinga institucija –Vyriausiosios kovos su organizuotu nusikalstamumu direkcijos direktorius – paprašė suteikti leidimą klausytis kaltinamųjų pokalbių. *Sofiyski gradski sad* (Sofijos miesto teismas, Bulgarija) pirmininkas suteikė leidimą klausytis šių pokalbių.

21. Po 2012 m. sausio 1 d. reformos prokuroras turėjo kompetenciją prašyti telefoninių pokalbių pasiklausymo. 2012 m. kovo mėn. jis kreipėsi į *Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamųjų bylų teismas, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas) pirmininką leidimo ir jį gavo. Remiantis šiuo leidimu buvo leista klausytis visų keturių kaltinamųjų tam tikrų telefoninių pokalbių.

22. *Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamųjų bylų teismas) pateikia klausimus dėl šių suteiktų leidimų klausytis pokalbių teisėtumo kontrolės ir atkreipia dėmesį į du probleminius klausimus, kylančius dėl šių leidimų. Pirma, nebuvo aiškiai nurodyti motyvai. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas savo nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą nurodo, kad suteiktuose leidimuose yra tik nurodytos įstatymų nuostatos, bet nėra nurodomi (individualūs, konkretūs) motyvai joms pagrįsti. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo teigimu, pagal Bulgarijos teisę tai yra nepakankamas motyvavimas. Antra, kai kurie iš šių leidimų (išduoti 2012 m. sausio mėn. ir vasario mėn.) būtų buvę išduoti teisminės institucijos, kuri neturi kompetencijos, būtent *Sofiyski gradski sad* (Sofijos miesto teismas). Pastarasis turėjo perduoti prašymus dėl pokalbių pasiklausymo *Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamųjų bylų teismas), nes *Sofiyski gradski sad* (Sofijos miesto teismas) nebeturėjo kompetencijos išduoti tokio leidimo, kai klostėsi šioje byloje nagrinėjamos aplinkybės.

23. Be to, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas pažymi, kad yra sisteminių klaidų suteikiant leidimus naudoti specialiąsias tyrimo priemones, ypač klausytis telefoninių pokalbių, kurie vėliau buvo oficialiai pripažinti nacionaliniu lygmeniu. Galiausiai dėl to taikomas įstatymas buvo iš dalies pakeistas.

24. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo, kad nebuvo aišku, ar ZDNPK 9 straipsnyje nustatyta pereinamojo laikotarpio nuostata taip pat apima vykdomą ikiteisminį tyrimą. Atrodo, kad dėl šios nuostatos priimta daug ir prieštaringų teismų sprendimų. Vis dėlto 2014 m. sausio 16 d. Aiškinamajame sprendime Nr. 5/14 *Varhoven kasatsionen sad* (Aukščiausiasis kasacinis teismas, Bulgarija) patvirtintas institucijos, įgalios vykdyti baudžiamąjį teisingumą, išimtinės kompetencijos principas⁹. Nėra jokių šio principo išimčių. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo nuomone, šis principas yra ypatingos reikšmės pagal nacionalinę teisę. Tai ypač aktualu taikant specialiąsias tyrimo priemones, įskaitant telefoninių pokalbių klausymąsi. Taigi tokiais atvejais leidimą gali suteikti tik kompetentingo teismo pirmininkas (arba įgalios jo pavaduotojas). Jei tokį leidimą suteikė kitas šio teismo teisėjas arba kito teismo pirmininkas ar jo pavaduotojas, toks leidimas vienareikšmiškai pripažįstamas neteisėtu, o visi taip surinkti įrodymai negali būti naudojami. Vertinimo kriterijus yra visiškai formalus, t. y. ar leidimą suteikė kompetentinga institucija.

25. Kaip paaiškino prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, įrodymai, kurie buvo surinkti klausantis pokalbių kompetencijos neturinčiam teismui – *Sofiyski gradski sad* (Sofijos miesto teismas) leidus, yra esminės reikšmės šioje byloje. Šiais įrodymais aiškiai ir neabejotinai patvirtinta daugybė skambučių tarp P. Dzivev ir kitų kaltinamųjų ir jo vadovaujantis vaidmuo. Tačiau pagal nacionalinę teisę šie įrodymai negali būti naudojami baudžiamajame procese, nes buvo surinkti neteisėtai, leidžiant teismui, kuris nebeturėjo kompetencijos ir kuris, akivaizdu, pakankamai nenurodė savo leidimo motyvų. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas daro išvadą, kad P. Dzivev gali būti nuteistas tik tuo atveju, jei šie telefoniniai pokalbiai galėtų būti panaudoti kaip įrodymas. Priešingu atveju P. Dzivev turi būti išteisintas.

⁹ Aiškinamasis sprendimas yra *Varhoven kasatsionen sad* (Aukščiausiasis kasacinis teismas) privalomas aktas, kuriame nustatyta šios teisės akto nuostatos reikšmė.

26. Atsižvelgdamas į šias faktines ir teises aplinkybes *Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamųjų bylų teismas) nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šiuos prejudicinius klausimus:

„1. Ar:

- Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 325 straipsnio 1 dalį, pagal kurią valstybės narės turi imtis veiksmingų apsaugos priemonių kovai su Sąjungos finansiniams interesams kenkiančiu sukčiavimu ir kitomis neteisėtomis veikomis,
- PIF konvencijos 2 straipsnio 1 dalį, siejamą su 1 straipsnio 1 dalies b punktu ir [Sprendimo 2007/436] 2 straipsnio 1 dalies b punktu, pagal kurią kiekviena valstybė narė turi imtis būtinų priemonių veiksmingai bausti už sukčiavimą PVM srityje,
- Chartijos 47 straipsnio pirmą ir antrą pastraipus, pagal kurias suteikiamos veiksmingos teisių gynimo priemonės pagal įstatymą įsteigtame teisme,

atitinka nacionalinės teisės nuostata, pagal kurią įrodymais, gautais panaudojus „specialiąsias tyrimo priemones“, būtent, klausantis asmenų, kuriems vėliau pareikšti kaltinimai sukčiavimu PVM srityje, telefoninių pokalbių, negalima remtis, nes leidimą klausytis pokalbių suteikė nekompetentingas teismas ir yra įvykdyti šie reikalavimai:

- ankstesniais laikotarpiais (prieš vieną–tris mėnesius) prašymas leisti klausytis dalies telefoninių pokalbių buvo pateiktas ir tokį leidimą suteikė būtent šis teismas, nes tuo metu jis dar turėjo tam kompetenciją,
- dėl ginčijamo pokalbių klausymosi prašymas suteikti leidimą (pratęsti esamą leidimą ir leisti klausytis naujų pokalbių) buvo pateiktas tam pačiam teismui; šis jau nebuvo kompetentingas, nes prieš pat pateikiant prašymą jo kompetencija buvo perduota kitam teismui; nepaisydamas kompetencijos neturėjimo, ankstesnis teismas išnagrino prašymą iš esmės ir suteikė leidimą,
- vėliau (maždaug po mėnesio) buvo pateiktas kitas prašymas leisti klausytis tų pačių telefoninių pokalbių; šį kartą leidimą suteikė kompetentingas teismas,
- visi suteikti leidimai faktiškai nemotyvuoti,
- įstatymo, kuriuo perduota kompetencija, nuostata buvo neaiški ir lėmė daugybę prieštaringų teismų sprendimų; tai privertė *Varhoven [kasatsionen] sad* [Aukščiausiasis kasacinis teismas] priimti privalomą aiškinamąjį sprendimą – tai įvyko praėjus beveik dvejiems metams nuo kompetencijos perdavimo įstatymu ir ginčijamo pokalbių klausymosi,
- bylą iš esmės nagrinėjantis teismas neturi įgaliojimų nagrinėti prašymų naudoti specialiąsias tyrimo priemones (klausytis telefoninių pokalbių); tačiau jis kompetentingas vertinti vykdyto pasiklausymo teisėtumą ir net nuspręsti, kad suteiktas leidimas neatitinka įstatymo reikalavimų, ir tuo pagrindu atsisakyti vertinti taip surinktus įrodymus; tokia kompetencija atsiranda tik esant galiojančiam leidimui klausytis telefoninių pokalbių,
- įrodymų (kaltinamųjų telefoninių pokalbių, kurių klausytis leido teismas, jau praradęs savo kompetenciją) naudojimas turi esminės reikšmės sprendžiant klausimą dėl [kaltinamojo] asmens patraukimo baudžiamajon atsakomybėn kaip organizuotos nusikalstamos grupės, turėjusios tikslą vykdyti su Bulgarijos Pridėtinės vertės mokesčio įstatymu susijusius mokestinius nusikaltimus, vadovo arba kaip konkrečių mokestinių nusikaltimų kurstytojo; jis gali būti pripažintas kaltu ir nuteistas tik jeigu minėti pokalbiai bus vertinami kaip įrodymai; priešingu atveju jis bus išteisintas?

2. Ar šiai bylai taikytinas prejudicinis sprendimas byloje C-614/14?“

27. 2016 m. liepos 25 d., Teisingumo Teismui priėmus sprendimą byloje C-614/14¹⁰, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nusprendė atsiimti antrąjį klausimą. Jis nusprendė, kad šis tampa nesvarbus, nes Teisingumo Teismas jau pateikė į jį naudingą atsakymą.

28. 2017 m. gegužės 12 d. sprendimu Teisingumo Teismo pirmininkas sustabdė bylos nagrinėjimą Teisingumo Teisme pagal Procedūros reglamento 55 straipsnio 1 dalies b punktą, kol bus priimtas sprendimas byloje *M.A.S. ir M.B.*¹¹ Bylos nagrinėjimas atnaujintas 2017 m. gruodžio 12 d., po to, kai buvo paskelbtas Teisingumo Teismo sprendimas toje byloje.

29. Rašytines pastabas pateikė Lenkijos vyriausybė ir Europos Komisija.

IV. Vertinimas

30. Pateiksiu šios išvados struktūrą. Pirma, apžvelgsiu, kokios Sąjungos teisės nuostatos taikytinos šioje byloje, ir, atsižvelgiant į šias nuostatas, performuluosiu prejudicinį klausimą (A). Antra, nurodysiu jurisprudenciją dėl valstybių narių pareigų, susijusių su Europos Sąjungos finansinių interesų apsauga (B). Trečia, pagal šią jurisprudenciją pasiūlysiu ES finansinių interesų (veiksmingos) apsaugos pareigos (pagrįstas) ribas (kuri kitu atveju galėtų būti pernelyg didelės apimties) (C). Galiausiai išnagrinėsiu konkretų prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo klausimą (D).

A. Taikytina teisė ir prejudicinio klausimo performulavimas

1. Kurios ES teisės nuostatos yra taikytinos šioje byloje?

31. Savo klausime prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo įvairias Sąjungos teisės nuostatas, t. y. SESV 325 straipsnio 1 dalį, PIF konvencijos 2 straipsnio 1 dalį ir 1 straipsnio 1 dalies b punktą, Sprendimo 2007/436 2 straipsnio 1 dalies b punktą ir Chartijos 47 straipsnio 1 ir 2 dalis.

32. Pirma, SESV 325 straipsnio 1 dalyje nustatyti Europos Sąjungos ir valstybių narių kovos su sukčiavimu ir kita neteisėta veikla, kenkiančia Europos Sąjungos finansiniams interesams, įsipareigojimai taikant priemones, kurių paskirtis yra atgrasinti ir būti veiksmingomis. Pagal suformuotą jurisprudenciją sąvoka „Sąjungos finansiniai interesai“ apima Europos Sąjungos biudžeto ir kitų įstaigų, tarnybų ir agentūrų, įsteigtų pagal Sutartis, pajamas ir išlaidas. Pajamos, gautos taikant vienodą tarifą suderintai PVM apmokestinimo bazei, yra įtrauktos į Europos Sąjungos nuosavus išteklius.

33. Tuo remdamasis, Teisingumo Teismas patvirtino, kad yra tiesioginis ryšys tarp pajamų iš PVM surinkimo laikantis taikytinos Sąjungos teisės ir atitinkamų lėšų iš PVM įtraukimo į Sąjungos biudžetą: „bet koks trūkumas gaunant pirmąsias potencialiai sumažins antrąsias“¹². Taigi, siekiant apsaugoti ES biudžetą, būtina visapusiškai ir tinkamai surinkti PVM. Kadangi inkriminuojama nusikalstama veika, kaip teigiama šioje byloje, susijusi su sumažėjusiu PVM surinkimu, darytina išvada, kad taikytina SESV 325 straipsnio 1 dalis.

¹⁰ 2016 m. liepos 5 d. Sprendimas *Ognyanov* (C-614/14, EU:C:2016:514).

¹¹ 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936).

¹² Žr. 2011 m. lapkričio 15 d. Sprendimą *Komisija / Vokietija* (C-539/09, EU:C:2011:733, 72 punktą); 2013 m. vasario 26 d. Sprendimą *Åkerberg Fransson* (C-617/10, EU:C:2013:105, 26 punktą); 2015 m. rugsėjo 8 d. Sprendimą *Taricco ir kt.* (C-105/14, EU:C:2015:555, 38 punktą); 2016 m. balandžio 7 d. Sprendimą *Degano Trasporti* (C-546/14, EU:C:2016:206, 22 punktą) ir 2017 m. kovo 16 d. Sprendimą *Identi* (C-493/15, EU:C:2017:219, 19 punktą).

34. Antra, PIF konvencijos 1 straipsnio 1 dalies b punkte sąvoka „pajamos“ apibrėžiama plačiai, bendrai nurodant „Europos Bendrijų bendrojo biudžeto arba Europos Bendrijų valdomų ar jų vardu valdomų biudžetų [išteklius]“. Sprendime *Taricco* Teisingumo Teismas patvirtino, kad tai „apima pajamas, gautas taikant vienodą tarifą suderintai PVM apmokestinimo bazei, nustatytai pagal Sąjungos taisykles“¹³. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi nustatyti, remdamasis šios bylos faktinėmis aplinkybėmis, ar nusikaltimai mokesčių sistemai pagrindinėje byloje iš tikrųjų patenka į sukčiavimo sąvoką, kaip nurodyta šios konvencijos 1 straipsnio 1 dalies b punkte. Tačiau, atsižvelgiant į faktines aplinkybes, kurias nurodė prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, galima daryti prielaidą, kad iš tiesų taip yra, remiantis plačiu sukčiavimo PVM srityje aiškinimu, kaip nurodyta PIF konvencijos 1 straipsnio 1 dalies b punkte.

35. Trečia, be SESV 325 straipsnio 1 dalies ir PIF konvencijos, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas taip pat mini Sprendimą 2007/436. Iš Sprendimo 2007/436 2 straipsnio 1 dalies b punkto matyti, kad Europos Sąjungos nuosavus išteklius sudaro pajamos, gaunamos taikant vienodą tarifą suderintai PVM apmokestinimo bazei, nustatytai pagal ES taisykles. Vis dėlto šis sprendimas susijęs ne su nurodytos valstybių narių pareigos šiems interesams apsaugoti pobūdžiu ir taikymo sritimi. Todėl šis sprendimas galėtų būti svarbus tik nustatant Europos Sąjungos finansinių interesų sąvokos apimtį taikant kitas Sąjungos teisės nuostatas šioje byloje.

36. Ketvirta, nors prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas aiškiai nenurodė, PVM direktyva taip pat taikytina tokiais atvejais, kaip nagrinėjamas šioje byloje¹⁴. PVM direktyvos 206 straipsnyje nustatyta apmokestinamųjų asmenų pareiga sumokėti PVM pateikiant šios direktyvos 250 straipsnio 1 dalyje numatytą mokesčių deklaraciją. PVM direktyvos 273 straipsnyje valstybėms narėms paliekama laisvė priimti priemones siekiant užtikrinti mokėjimą. Jos gali nustatyti kitas prievoles, kurias laiko būtinomis siekiant užtikrinti, kad būtų tinkamai surenkamas PVM ir užkertamas kelias sukčiavimui. Valstybės narės turi teisę pasirinkti sankcijas, jei numatytos sankcijos yra veiksmingos, proporcingos ir atgrasančios¹⁵. Šios nuostatos taip pat taikytinos šiuo atveju tiek, kiek jomis įpareigojamos valstybės narės taikyti tinkamas priemones siekiant užtikrinti tinkamą PVM surinkimą ir tuo remiantis apsaugoti Europos Sąjungos finansinius interesus.

37. Mano nuomone, iš to, kas išdėstyta, matyti, kad SESV 325 straipsnio 1 dalis, PIF konvencijos 1 straipsnio 1 dalis ir 2 straipsnio 1 dalis ir PVM direktyvos 206 straipsnis, 250 straipsnio 1 dalis ir 273 straipsnis yra taikytini šioje byloje. Praktiniais sumetimais, nors yra tam tikrų skirtumų¹⁶, pareigos ir įsipareigojimai, kylantys iš šių nuostatų, yra labai panašūs, todėl gali būti vertinami kartu.

38. Galiausiai turėtų būti aptartas Chartijos taikymas. Komisija tvirtina, kad negali būti poveikio pagrindinėms teisėms, jei pagal ES teisę nedraudžiama taikyti nagrinėjamų nacionalinės teisės aktų. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismo klausimas yra hipotetinis, kiek tai susiję su galimu Chartijos pažeidimu.

39. Suprantu šio argumento logiką: jei Teisingumo Teismas nuspręstų, kaip iš tikrųjų siūlo Komisija savo rašytinėse pastabose, kad pagal ES teisę nedraudžiama taikyti nagrinėjamų nacionalinių nuostatų, nebūtų būtina toliau nagrinėti, ar šių nuostatų panaikinimas būtų suderinamas su pagrindinėmis teisėmis.

13 2015 m. rugsėjo 8 d. Sprendimas *Taricco ir kt.* (C-105/14, EU:C:2015:555, 41 punktas) ir kaip Teisingumo Teismas patvirtino 2018 m. gegužės 2 d. Sprendime *Scialdone* (C-574/15, EU:C:2018:295, 36 punktas).

14 Dėl kitų atvejų, susijusių su baudžiamuoju procesu dėl tariamų PVM pažeidėjų, kai taip pat taikoma PVM direktyva, žr. 2013 m. vasario 26 d. Sprendimą *Åkerberg Fransson* (C-617/10, EU:C:2013:105); 2018 m. kovo 20 d. Sprendimą *Menci* (C-524/15, EU:C:2018:197) ir 2018 m. gegužės 2 d. Sprendimą *Scialdone* (C-574/15, EU:C:2018:295).

15 Žr., pvz., 1989 m. rugsėjo 21 d. Sprendimą *Komisija / Graikija* (68/88, EU:C:1989:339, 24 punktas) ir 2005 m. gegužės 3 d. Sprendimą *Berlusconi ir kt.* (C-387/02, C-391/02 ir C-403/02, EU:C:2005:270, 65 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

16 Visų pirma PIF konvencijoje, kurioje aiškiai reikalaujama kriminalizuoti tam tikrą elgesį, kenkiantį Europos Sąjungos finansiniams interesams, kurių vertė viršija tam tikrą ribą, o SESV 325 straipsnio 1 dalyje ir PVM direktyvoje palikti daugiau laisvės valstybėms narėms šiuo klausimu – 2018 m. gegužės 2 d. Sprendimas *Scialdone* (C-574/15, EU:C:2018:295, 34–36 punktai).

40. Vis dėlto nemanau, kad tokiu atveju, kaip nagrinėjamas šioje byloje, Chartija veikia tik kaip, perkeltine prasme tariant, „antroji užtvanka“, kai tam tikras, galbūt iš tiesų gana abejotinas, ES materialinės teisės normos aiškinimas tam tikru klausimu jau priimtas. Chartija ir jos nuostatos taikomos visoje ES teisės sistemoje. Taigi, Chartija jau yra taikoma ir yra svarbi aptariamų esminių normų „pirminiam aiškinimui“: šiuo atveju SESV 325 straipsnio 1 dalies, PIF konvencijos ir PVM direktyvos, kurios turi būti aiškinamos atsižvelgiant į Chartiją. Tokiu būdu, Chartijos laikymasis jau apriboja įvairias šių nuostatų aiškinimo galimybes, visų pirma pakankamai neribotą argumentą dėl veiksmingumo.

41. Dėl šių priežasčių klausimas dėl pagrindinių teisių nėra hipotetinis. Atitinkamos Chartijos nuostatos, ypač jos 7 straipsnis (teisė į privatų gyvenimą) ir 48 straipsnio 2 dalis (teisė į gynybą), yra taikytini šioje byloje.

2. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikuso teismo klausimo performulavimas

42. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikuso teismo Teisingumo Teismui pateiktas klausimas yra gana detalus. Jį aiškinant atsižvelgiant į nutartį dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą man atrodo, kad ypač atkreipiamas dėmesys į du aspektus, susijusius su tuo, kaip buvo leista klausytis nagrinėjamų pokalbių. Pirma, kai kurie pokalbių klausymosi leidimai buvo suteikti teismo, kuris nebeturėjo reikiamos kompetencijos: tikslus kompetencijos turinys ir apimtis nebuvo aiškus priėmus teisės akto pakeitimus. Antra, leidimai nebuvo tinkamai motyvuoti, kaip to reikalaujama pagal nacionalinę teisę.

43. Iš šių dviejų faktinių tvirtinimų, kuriuos turi patikrinti tik nacionalinis teismas, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas padarė išvadą pagal nacionalinę teisę: gauti įrodymai buvo surinkti neteisėtai ir jais negalima remtis baudžiamajame procese. Dar kartą pažymėtina, kad faktinių aplinkybių apibendrinimas pagal atitinkamas nacionalinės teisės nuostatas priklauso išimtinai nacionalinio teismo kompetencijai.

44. Šiame procese dėl prejudicinio sprendimo priėmimo abu šie aspektai yra priimami kaip savaime suprantami. Norėčiau į tai atkreipti dėmesį, atsižvelgdamas į Bulgarijos teismų pateikto kompetenciją turinčio teismo suteikti leidimą klausytis pokalbių aiškinimo skirtumus po to, kai buvo pakeistas teisės aktas. Teisingumo Teismas akivaizdžiai neturi nei kompetencijos aiškinti nacionalinę teisę, nei būti arbitražu nacionaliniam teismams ir nurodyti jiems kaip reikėtų tinkamai aiškinti.

45. Taigi jokių būdu neprisijungdamas ar nepatvirtindamas jokios nuomonės dėl to, kuris nacionalinis teismas turi kompetenciją suteikti pokalbių klausymosi leidimą, ir neaptardamas standartų, pagal kuriuos būtų pagrįstai išduodamas pokalbių klausymosi leidimas, pradėsiu nuo pradinio teiginio, kad įrodymai buvo surinkti neteisėtai pagal nacionalinę teisę išduodant pokalbių klausymosi leidimus, todėl nacionaline „netaikymo taisykle“, kad šie įrodymai negali būti naudojami baudžiamajame procese, buvo tinkamai pasinaudota.

46. Atsižvelgiant į šiuos paaiškinimus, klausimas, į kurį Teisingumo Teismo prašoma atsakyti, gali būti performuluotas taip: ar pagal SESV 325 straipsnio 1 dalį, PIF konvencijos 1 straipsnio 1 dalį ir 2 straipsnio 1 dalį, taip pat PVM direktyvos 206, 250 ir 273 straipsnius, aiškinamus atsižvelgiant į Chartiją, draudžiama taikyti nacionalinę nuostatą dėl įrodymų leistinumo, pagal kurią negalima atsižvelgti į neteisėtai gautus įrodymus, atsižvelgiant į specifines pagrindinės bylos aplinkybes?

B. Taikytina jurisprudencija

47. Veiksmingo PVM surinkimo klausimai buvo sprendžiami keliuose Teisingumo Teismo sprendimuose¹⁷. Tačiau Teisingumo Teismas neseniai visų pirma atkreipė dėmesį į atvejus, kai buvo pradėtas baudžiamasis procesas prieš asmenis, apkaltintus nusikaltimais, susijusiais su PVM arba muitais, ir į (ne)efektyvias nacionalines taisykles ar praktiką, taikytą tose bylose. Šiame skirsnyje bus apibrėžti pagrindiniai Teisingumo Teismo nurodyti teiginiai sprendimuose, susijusiuose su šiomis bylomis.

48. Pirma, Sprendime *Åkerberg Fransson*¹⁸ Teisingumo Teismas nusprendė, kad pagal SESV 325 straipsnį, PVM direktyvos 2 straipsnį, 250 straipsnio 1 dalį ir 273 straipsnį ir ESS 4 straipsnio 3 dalį kiekviena valstybė narė turi pareigą imtis visų įstatyminių ir administracinių priemonių, būtinų užtikrinti viso mokėtino PVM surinkimą jos teritorijoje ir kovoti su sukčiavimu, kenkiančiu finansiniams interesams¹⁹.

49. Vis dėlto Teisingumo Teismas taip pat aiškiai nurodė, kad įgyvendinant šiuos įsipareigojimus valstybėms narėms taikomos ES pagrindinės teisės remiantis Chartijos 51 straipsnio 1 dalimi²⁰. Esant tokioms aplinkybėms, kai valstybės narės veiksmus neviseškai apibrėžia Sąjungos teisė, nacionalinės valdžios institucijos ir teismai gali taikyti nacionalinius pagrindinių teisių apsaugos standartus, jei toks taikymas nepažeidžia Chartijoje numatyto apsaugos lygio, kaip tai aiškina Teisingumo Teismas, Sąjungos teisės viršenybės, vieningumo ir veiksmingumo²¹.

50. Vėliau sprendimuose *Taricco*²² ir *M.A.S. / M.B.*²³ (toliau – *M.A.S.*) Teisingumo Teismo buvo klausama, ar teisėtumo principas gali apriboti veiksmingą PVM surinkimą.

51. Sprendime *Taricco* Teisingumo Teismas pirmiausia dar kartą patvirtino valstybių narių pareigas pagal SESV 325 straipsnį ir PIF konvencijos 2 straipsnio 1 dalį²⁴. Jis nusprendė, kad senaties termino pertraukimą reglamentuojančios nacionalinės teisės nuostatos, kurių pasekmė būtų tai, kad daugeliu atvejų už stambaus sukčiavimo veikas nebūtų nubausta baudžiamąja tvarka, yra nesuderinamos su ES teise, nes negali būti laikomos veiksmingomis ir atgrasančiomis²⁵.

52. Vėliau Teisingumo Teismas perėjo prie minėtų nacionalinės teisės nuostatų nesuderinamumo su ES teisės aktais padarinių ir nacionalinių teismų vaidmens. Jis nusprendė, kad SESV 325 straipsnio 1 ir 2 dalys yra taikomos tiesiogiai. Dėl to bet kokios prieštaraujančios nacionalinės teisės nuostatos turi būti netaikomos²⁶. Vis dėlto Teisingumo Teismas priminė, kad jeigu nacionalinis teismas nuspręstų nagrinėjamų nacionalinės teisės nuostatų netaikyti, jis taip pat turėtų užtikrinti, kad būtų paisoma suinteresuotųjų asmenų pagrindinių teisių²⁷. Bet kuriuo atveju toks nacionalinės teisės netaikymas

17 Dėl naujausių pavyzdžių dėl veiksmingo PVM surinkimo, bet ne baudžiamajame procese, žr., pvz., 2016 m. balandžio 7 d. Sprendimą *Degano Trasporti* (C-546/14, EU:C:2016:206) ir 2017 m. kovo 16 d. Sprendimą *Identi* (C-493/15, EU:C:2017:219).

18 2013 m. vasario 26 d. Sprendimas *Åkerberg Fransson* (C-617/10, EU:C:2013:105).

19 2013 m. vasario 26 d. Sprendimas *Åkerberg Fransson* (C-617/10, EU:C:2013:105, 25 ir 26 punktai). Taip pat šiuo klausimu žr. 2008 m. liepos 17 d. Sprendimą *Komisija / Italija* (C-132/06, EU:C:2008:412, 37 ir 46 punktai) ir 2010 m. spalio 28 d. Sprendimą *SGS Belgium ir kt.* (C-367/09, EU:C:2010:648, 40–42 punktai).

20 2013 m. vasario 26 d. Sprendimas *Åkerberg Fransson* (C-617/10, EU:C:2013:105, 27 punktas).

21 2013 m. vasario 26 d. Sprendimas *Åkerberg Fransson* (C-617/10, EU:C:2013:105, 29 punktas). Taip pat dėl Europos arešto orderio žr. 2013 m. vasario 26 d. Sprendimą *Melloni* (C-399/11, EU:C:2013:107, 60 punktas).

22 2015 m. rugsėjo 8 d. Sprendimas *Taricco ir kt.* (C-105/14, EU:C:2015:555).

23 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936).

24 2015 m. rugsėjo 8 d. Sprendimas *Taricco ir kt.* (C-105/14, EU:C:2015:555, 36 ir 37 punktai).

25 2015 m. rugsėjo 8 d. Sprendimas *Taricco ir kt.* (C-105/14, EU:C:2015:555, 47 punktas).

26 2015 m. rugsėjo 8 d. Sprendimas *Taricco ir kt.* (C-105/14, EU:C:2015:555, 51 ir 52 punktai).

27 2015 m. rugsėjo 8 d. Sprendimas *Taricco ir kt.* (C-105/14, EU:C:2015:555, 53 punktas).

nepažeistų kaltinamųjų teisių, užtikrinamų pagal Chartijos 49 straipsnį. Vadinasi, kaltinamieji negalėtų būti nuteisti už veiką ar neveikimą, kurie jų padarymo metu nebuvo laikomi nusikalstamomis veikomis, už kurias pagal nacionalinę teisę skiriamos baudžiamosios sankcijos, nei sankcijos, kuri tuo metu nebuvo numatyta toje teisėje, taikymo²⁸.

53. Maždaug po metų Teisingumo Teismo buvo prašoma iš naujo apsvarstyti šį požiūrį byloje *M.A.S.* Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas toje byloje – *Corte costituzionale* (Konstitucinis Teismas, Italija) išreiškė abejonių dėl to, ar požiūris, taikomas *Taricco* byloje, buvo suderinamas su pagrindiniais Italijos konstitucinės sistemos principais, ypač (sankcijų) teisėtumo (nacionaliniu) principu. Jis teigė, kad Sąjungos teisės viršenybė neturėtų pažeisti nacionalinės tapatybės, įtvirtintos valstybės narės pamatinėje struktūroje, saugomos pagal ESS 4 straipsnio 2 dalį.

54. Atsakydamas į šį klausimą Teisingumo Teismas dar kartą patvirtino valstybių narių pareigas, kylančias iš SESV 325 straipsnio 1 dalies tiesioginio veikimo ir nacionalinių teismų įsipareigojimo netaikyti prieštaraujančių nacionalinės teisės nuostatų dėl senaties termino²⁹. Vis dėlto Teisingumo Teismas taip pat nurodė dvi svarbias sąlygas byloje *Taricco*. Pirma, jis pabrėžė, kad nacionalinės teisės aktuose turi būti numatytos senaties taisyklės, kurios leistų įvykdyti pareigas pagal SESV 325 straipsnį³⁰. Antra, Teisingumo Teismas taip pat pažymėjo, kad tuo metu, kai klostėsi pagrindinėje byloje nagrinėjamos faktinės aplinkybės, baudžiamiesiems nusikaltimams PVM srityje taikytinos senaties taikymo tvarkos Sąjungos teisės aktų leidėjas dar nebuvo suderinęs³¹. Šiuo klausimu nacionalinėms valdžios institucijoms ir teismams leidžiama taikyti nacionalinius pagrindinių teisių apsaugos standartus, laikantis Sprendime *Åkerberg Fransson* išdėstytų sąlygų³².

55. Teisingumo Teismas taip pat pažymėjo, kad reikalavimai, susiję su baudžiamąjį įstatymą numatomumu, apibrėžtumu ir negaliojimu atgaline data, taikomi vadovaujantis teisėtumo principu³³, taip pat Italijos teisės sistemoje numatytoms senaties taisyklėms. Todėl Teisingumo Teismas nusprendė, kad jei nacionaliniai teismai mano, kad pareiga netaikyti nagrinėjamų nacionalinės teisės nuostatų yra nesuderinama su teisėtumo principu, nereikėtų jos vykdyti, net jeigu jos vykdymas leistų ištaisyti su Sąjungos teise nesuderinamą nacionalinę situaciją³⁴.

56. Po Sprendimo *M.A.S.* Teisingumo Teismo didžioji kolegija priėmė dar tris sprendimus, kurie susiję su valstybių narių pareigomis pagal ES teisę, kiek tai susiję su veiksminga Europos Sąjungos finansinių interesų apsauga, visų pirma surenkant PVM.

57. Pirma, Sprendime *Scialdone* Teisingumo Teismas priminė, kad nesant suderintų sankcijų PVM srityje, būtent valstybės narės, laikydamosi procedūrų ir institucinės autonomijos, turi nuspręsti dėl sankcijų, taikomų pažeidus PVM taisyklės, su sąlyga, kad bus laikomasi veiksmingumo ir lygiavertiškumo principų³⁵. Antra, Sprendime *Menci* Teisingumo Teismas pažymėjo, kad valstybės narės gali laisvai pasirinkti sankcijas už PVM pažeidimus, jeigu jos laikosi pagrindinių teisių, visų pirma *ne bis in idem* principo, kaip nustatyta Chartijos 50 straipsnyje. Jis padarė išvadą, kad administracinio ir baudžiamąjį procesų ir sankcijų kumuliatyvus taikymas yra suderinamas su 50 straipsniu, laikantis tam tikrų sąlygų³⁶.

28 2015 m. rugsėjo 8 d. Sprendimas *Taricco ir kt.* (C-105/14, EU:C:2015:555, 55–57 punktai).

29 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936, 30–36 ir 38 bei 39 punktai).

30 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936, 41 punktas).

31 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936, 44 punktas).

32 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936, 46–47 punktai).

33 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936, 51 ir 52 punktai).

34 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936, 58–61 punktai).

35 2018 m. gegužės 2 d. Sprendimas *Scialdone* (C-574/15, EU:C:2018:295, 25 ir 29 punktai).

36 2018 m. kovo 20 d. Sprendimas *Menci* (C-524/15, EU:C:2018:197, 40–62 punktai).

58. Trečia, naujausias Sprendimas *Kolev*³⁷ taip pat labai svarbus šiai bylai. Toje byloje prašymą priimti prejudicinį sprendimą taip pat pateikė klausimą *Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamųjų bylų teismas, Bulgarija). Tačiau jis buvo susijęs su nacionalinės teisės norma dėl baudžiamosios bylos nutraukimo kaltinamojo asmens prašymu, kai nuo ikiteisminio tyrimo pradžios praėjo daugiau nei dveji metai ir kai prokuroras nėra baigęs ikiteisminio tyrimo.

59. Priminęs, kad pagal SESV 325 straipsnio 1 dalį reikalaujama, kad valstybės narės priimtų veiksmingas ir atgrasomas sankcijas už muitų teisės aktų pažeidimus, Teisingumo Teismas pabrėžė, kad valstybės narės taip pat privalo užtikrinti, kad baudžiamąjį procesą taisyklės leistų veiksmingai tirti šiuos nusikaltimus ir vykdyti baudžiamąjį persekiojimą³⁸. Teisingumo Teismas taip pat pridūrė, kad visų pirma nacionalinės teisės aktų leidėjas turi užtikrinti, kad proceso tvarka, taikoma užtikrinant persekiojimą už Europos Sąjungos finansiniams interesams kenkiančias nusikalstamas veikas, nekeltų jai būdingos sisteminės nebaudžiamumo rizikos už tokius pažeidimus, ir yra apsaugomos kaltinamojo pagrindinės teisės. Savo ruožtu nacionalinis teismas taip pat turi nedelsdamas užtikrinti įpareigojimus, kylančius iš SESV 325 straipsnio 1 dalies, ir kartu gerbti pagrindines teises³⁹. Bet kuriuo atveju nacionalinis teismas negali nuspręsti nutraukti baudžiamąjį procesą vien dėl to, kad jis būtų palankesnis kaltinamiesiems⁴⁰.

60. Galiausiai sprendimas, kurį taip pat aiškiai nurodo prašymą priimti prejudicinį pateikęs teismas: *WebMindLicences*⁴¹. Ši byla susijusi su administracinio ir baudžiamąjį proceso santykio apibrėžimu ir apmokestinamųjų asmenų procesinėmis teisėmis. Ten taip pat buvo aiškiai užduotas klausimas dėl įrodymų, gautų klausantis pokalbių siekiant nustatyti piktnaudžiavimą PVM, panaudojimo. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas klausė, ar priimdamos sprendimą mokesčių institucijos gali naudoti įrodymus, gautus per baudžiamąjį procesą, be kita ko, įrodymus, gautus taikant pokalbių klausybos priemones.

61. Teisingumo Teismas nusprendė, kad ESS 4 straipsnio 3 dalis, SESV 325 straipsnis ir PVM direktyvos 2 straipsnis, 250 straipsnio 1 dalis ir 273 straipsnis nedraudžia mokesčių administratoriui, kuris siekia nustatyti piktnaudžiavimą PVM srityje, naudoti įrodymus, gautus be apmokestinamojo asmens žinios per tuo pačiu metu vykstantį dar neužbaigtą baudžiamąjį procesą. Tai daroma su sąlyga, jei laikomasi Sąjungos teisės, ypač Chartijos, užtikrinamųjų teisių⁴².

62. Apskritai atrodo, kad remiantis suformuota jurisprudencija pagal SESV 325 straipsnio 1 dalį, kaip atskirą nuostatą arba siejamą su PIF konvencijos 2 straipsnio 1 dalimi arba su PVM direktyvos 2 straipsniu, 250 straipsniu ir 273 straipsniu, valstybės narės turi taikyti bet kokias priemones, kurios reikalingos siekiant apsaugoti Europos Sąjungos finansinius interesus, be kita ko, veiksmingas ir atgrasomas administracines arba baudžiamąsias sankcijas.

63. Valstybių narių pareigų apimtis šiuo atžvilgiu yra plati. Ji apima daugiau nei individualias sankcijas – visas atitinkamas nacionalinės teisės normas, įskaitant baudžiamąjį proceso normas⁴³. ES teisės aktais siekiama užtikrinti, kad, nepriklausomai nuo jų procesinio ar materialinio pobūdžio, neatsižvelgiant į tai, ar jos taikomos pagal nacionalinę teisę, ar pagal ES teisės aktus, nacionalinės teisės normos šiuo klausimu neturi trukdyti taikyti veiksmingas ir atgrasomas sankcijas.

37 2018 m. birželio 5 d. Sprendimas *Kolev ir kt.* (C-612/15, EU:C:2018:392).

38 2018 m. birželio 5 d. Sprendimas *Kolev ir kt.* (C-612/15, EU:C:2018:392, 53 ir 55 punktai).

39 2018 m. birželio 5 d. Sprendimas *Kolev ir kt.* (C-612/15, EU:C:2018:392, 66 punktas).

40 2018 m. birželio 5 d. Sprendimas *Kolev ir kt.* (C-612/15, EU:C:2018:392, 75 punktas).

41 2015 m. gruodžio 17 d. Sprendimas *WebMindLicences* (C-419/14, EU:C:2015:832).

42 2015 m. gruodžio 17 d. Sprendimas *WebMindLicences* (C-419/14, EU:C:2015:832, 68 punktas).

43 Šiuo klausimu žr., be kita ko, 2018 m. birželio 5 d. Sprendimą *Kolev ir Kostadinov* (C-612/15, EU:C:2018:392, 55 punktas).

64. Vis dėlto iš jurisprudencijos taip pat aiškiai matyti, kad iš principo valstybių narių įsipareigojimus pagal ES teisę riboja pagrindinės teisės⁴⁴. Nepaisant to, ar buvo derinamos nuostatos, tiesiogiai ar netiesiogiai susijusios su sankcijomis PVM arba muitų srityje, Europos Sąjungos ir valstybės narės yra įpareigosios gerbti pagrindines teises, naudodamosi atitinkama kompetencija, kaip tai matyti iš Chartijos 51 straipsnio 1 dalies.

C. Veiksmingas PVM surinkimas ir jo ribos

65. Trumpai tariant, šioje byloje (iš naujo) iškeltas klausimas yra toks: ar gali nacionalinis teismas, siekiant „veiksmingo PVM surinkimo“ (arba kitų Europos Sąjungos nuosavų išteklių), pasirinktinai netaikyti nacionalinės teisės nuostatas, pavyzdžiui, nuostatas dėl senaties ir senaties terminų (sprendimai *M.A.S.*, *Taricco*); pinigines ribas dėl kriminalizavimo (Sprendimas *Scialdone*); laiko terminus, taikomus baudžiamojo proceso ikiteisminiam tyrimui (Sprendimas *Kolev*); ar, kaip nagrinėjamu atveju, nacionalines taisykles dėl neteisėtai gautų įrodymų priimtimumo baudžiamosiose bylose, jei šių taisyklių laikymasis reikštų kaltinamųjų nebaudžiamumą?

66. Teisingumo Teismo atsakymas į šį konkretų klausimą, šiek tiek supaprastinant, svyruoja nuo „taip, jei pasitaiko nemažai atvejų“ (Sprendimas *Taricco*), iki „ne, nes nacionalinės teisės normos privalo ištaisyti šiuos sisteminius trūkumus“ (sprendimai *M.A.S.* ir *Scialdone*), ir „visų pirma ne, tačiau iš tikrųjų taip, jei taip atsitiktų sistemiškai, su sąlyga, kad būtų gerbiamos kaltinamojo pagrindinės teisės“ (Sprendimas *Kolev*).

67. Vis dėlto nesuprantu, kaip Sprendime *Kolev* išreikštą poziciją nacionaliniai teismai galėtų įgyvendinti praktiškai. Nacionalinis teismas privalo netaikyti nacionalinių nuostatų, taikomų baudžiamajame procese, kurias jis vertina kaip nesuderinamas su tiesiogiai taikoma SESV 325 straipsnio 1 dalimi, jeigu dėl to nebus pažeistos kaltinamojo pagrindinės teisės. Bet kaip tai nustatyti? Ar ne visų kaltinamojo teisių turi būti griežtai paisoma laikantis teisės į teisingą (baudžiamąjį) procesą ir (arba) teisės į gynybą? Ar yra mažiau svarbių („antros klasės“) teisių, kurias konkrečiai turi nustatyti kiekvienas nacionalinis teismas, ir pasirinktinai jų nepaisyti, jeigu jos trukdytų priimti apkaltinamąjį nuosprendį?

68. Taigi atrodytų, kad šis jurisprudencijos aspektas vis dar nebaigtas nagrinėti. Šiame skirsnyje pateiksiu kelis pasiūlymus, kaip apibrėžti ir plėtoti šią jurisprudenciją. Šiuo atžvilgiu, be abejo, savaime suprantama, kad valstybės narės privalo laikytis įsipareigojimų, kylančių iš SESV 325 straipsnio 1 dalies ir visų kitų atitinkamų pirma aptartų Sąjungos teisės nuostatų⁴⁵. Be to, reikia pripažinti, kad šie įsipareigojimai gali apimti bet kokią nacionalinės teisės aktą, kuris įgyvendina šiuos įsipareigojimus⁴⁶. Be to, jie turi būti įgyvendinami veiksmingai. Šiame skirsnyje bus aptariama tai, kas yra veikiau šių pernelyg didelių įsipareigojimų ištakos ir apimtis (1, 2 ir 3 skirsniai); ar šios ribos skiriasi atsižvelgiant į nagrinėjamos nacionalinės taisyklės pobūdį (4 skirsnis); galiausiai, ir, ko gero, svarbiausia, teisių gynimo priemonių klausimas: su sąlyga, kad, esant bet kokiam nesuderinamumui, kokių jis turi pasekmių konkrečiai nagrinėjamai (ir galbūt kitoms nagrinėjamoms) bylai (5 skirsnis).

69. Iš pradžių reikia pripažinti, kad šiuo atveju pateikiamas požiūris yra pagrįstas tvirtu įsitikinimu, kad, siekiant teisingai įvertinti galimus valstybių narių veiksmingo PVM surinkimo (ar kitų Europos Sąjungos finansinių interesų apsaugos) (sisteminius) trūkumus, reikia remtis sprendimuose *M.A.S.* ir *Scialdone*, o ne sprendimuose *Taricco* ir *Kolev*, išreikšta pozicija.

44 Taip pat žr., kiek tai susiję su *ne bis in idem* principu, 2018 m. kovo 20 d. Sprendimą *Menci* (C-524/15, EU:C:2018:197, 21 punktą).

45 Šios išvados 31–37 punktai.

46 Taigi patenka į Sąjungos teisės taikymo sritį – dėl išsamios diskusijos konkrečiai PVM surinkimo srityje žr. mano išvadą byloje *Ispas* (C-298/16, EU:C:2017:650, 26–65 punktai).

1. ES derinimo priemonė

70. Bandant atsakyti į klausimą, *kokios rūšies* taisyklė, vertybės ar interesai gali būti naudojami siekiant suderinti ar apriboti reikalavimą veiksmingai apsaugoti Europos Sąjungos finansinius interesus, ir *kaip*, visų pirma reikia išnagrinėti ES teisės nuostatų, taikytinų nagrinėjamu atveju, pobūdį.

71. Sprendime *M.A.S.* Teisingumo Teismas pabrėžė, kad tuo metu, kai klostėsi pagrindinės bylos aplinkybės, senaties terminų taisyklės, taikytinos baudžiamajam procesui, susijusiam su PVM, dar nebuvo suderintos Sąjungos teisės aktų leidėjo, ir kad nuo tada jos buvo suderintos tik iš dalies⁴⁷.

72. Ką reiškia „suderinimas“ šiomis aplinkybėmis ir ką reiškia ES derinimo priemonės buvimas ar nebuvimas?

73. Pirma, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad diskusijos dėl žodžio „suderinimas“ gali būti tiek klaidinančios. Problemų kelia tai, kad „suderinimo“ sąvoka reikalauja atlikti tam tikrą sektorių analizę, nagrinėjant visą teisės sritį arba specialius teisės aktus. Be to, ar „suderinimas iš dalies“ arba „minimalus suderinimas“ šioje konkrečioje srityje (nesvarbu, kuris iš jų) galėtų turėti tokį patį poveikį, kaip „visiškas suderinimas“?

74. Iš tikrųjų, atrodo, reikia patikrinti, ar egzistuoja aiški nuostata ar visetas nuostatų ES teisėje, kuriomis siekiama išsamiai reglamentuoti tam tikrą specialų aspektą konkrečioje srityje, tačiau tokiu atveju užkertant kelią valstybėms narėms priimti atskiras nuostatas. Tokių kriterijų vertėtų išnagrinėti atsižvelgiant į konkrečią nuostatą arba, geriausiu atveju, konkretų ir aiškiai apibrėžtą ES teisės aspektą.

75. Sprendimas *Melloni*⁴⁸, ir nuostatos dėl Europos arešto orderio nevykdymo tuo atveju, kai nuteisiama *in absentia*, kaip nurodyta Pamatinio sprendimo 2002/584/TVR 4a straipsnyje, gali būti pavyzdys šiuo atžvilgiu⁴⁹. Šioje nuostatoje įtvirtintos normos iš tiesų išsamiai reglamentuoja Europos arešto orderio procedūrą taip, kad jomis draudžiamos nacionalinės teisės nuostatos, susijusios su tuo pačiu klausimu. Kriterijus, ar yra numatyta ES „suderinimo priemonių“, kaip apibrėžta pirma, buvo taikomas Pamatinio sprendimo 2002/584 4a straipsnio ir atvejų, kaip antai nagrinėjamų šioje byloje, lygmeniu. Tačiau, akivaizdu, nebuvo tvirtinama, kad Pamatinis sprendimas apėmė visą nagrinėjamą dalyką (nepriklausomai nuo to, kaip jis apibrėžiamas, ir ar apima visą Europos arešto orderio perdavimo tarp valstybių narių tvarką, ar baudžiamąjį procesą).

76. Reikia pripažinti, kad tokiam pirmumo poveikiui ne visada būtina visiškai identiška ES teisės ir nacionalinės teisės nuostatų „formuluotė“. Toks „suderinimas“ ir su juo susijusios pirmumo teisės taip pat gali būti funkcinio pobūdžio. Nenustatant aiškios nuostatos, kitos aiškiai nustatytos nuostatos, kiek tai susiję su nagrinėjamais klausimais, gali apriboti arba uždrausti tam tikras taikyti valstybės narės nuostatas, atsižvelgiant į tai, kad faktinis bylos dalykas patenka į ES teisės taikymo sritį⁵⁰.

77. Antra, aiškių nuostatų, išsamiai reglamentuojančių tam tikrą platesnės srities klausimą, nustatymas turi natūralias pasekmes: jos neapima savarankiškų valstybių narių veiksmų. Kai ES teisės aktuose nustatytos priemonės, skirtos visiškai reglamentuoti tam tikram klausimui, valstybės narės neturi diskrecijos priimti savo nuostatas, išskyrus atvejus, kai šiomis priemonėmis tik siekiama įgyvendinti Sąjungos teisės normas ir kai neviršijama to, kas pagal jas leidžiama.

47 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936, 44 punktas. Taip pat žr. 2018 m. gegužės 2 d. Sprendimą *Scialdone* (C-574/15, EU:C:2018:295, 25 ir 33 punktai).

48 2013 m. vasario 26 d. sprendimas (C-399/11, EU:C:2013:107).

49 2002 m. birželio 13 d Tarybos pagrindų sprendimas dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos (OL L 190, 2002, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 19 sk., 6 t., p. 34)

50 Žr., pvz., vis dar kalbant apie Europos arešto orderį, 2013 m. gegužės 30 d. Sprendimą *F.* (C-168/13 PPU, EU:C:2013:358, 37, 38 ir 56 punktai).

78. Trečia, pažymėtina, kad kiekvienu konkrečiu atveju reikia nustatyti, kiek faktines aplinkybes pagrindinėje byloje atitinka nagrinėjamą suderinimo priemonę. Nepaisant to, kokia aiški, tiksli ir išsami yra taikoma ES nuostata, jei faktinės aplinkybės pagrindinėje byloje yra tik iš dalies susijusios su šia taisykle, valstybės narės turi diskreciją savo nuožiūra priimti savarankiškas nuostatas, nors ginčas oficialiai vis dar patenka į ES teisės taikymo sritį.

79. Taigi akivaizdu, kad egzistuoja tam tikra skalė. Viena vertus, bus atvejų, kai nacionalinės teisės nuostata patenka į „suderintą“ ES standartą, tiesiogiai arba remiantis formuluote, arba dėl to, kad jos yra taip glaudžiai tarpusavyje susijusios, kad funkciškai persipina (kaip byloje *Melloni*). Pereinant į kitą skalės pusę, kuri yra labiau nutolusi nuo aiškios Sąjungos teisės normos, bus atvejų, kai nuostata nacionaliniu lygmeniu vis dar turi tam tikrą ryšį su ES teisės nuostata, tačiau šis ryšys yra silpnesnis. Šiuo atžvilgiu pavyzdžiai apima Teisingumo Teismo jurisprudenciją dėl sankcijų PVM srityje, pavyzdžiui, sprendimai *Åkerberg Fransson* arba *Scialdone*. Žodis „sankcijos“ su atitinkamais būdvardžiais iš tikrųjų yra minimas atitinkamose ES teisės nuostatose, tačiau jos tikrai nėra pakankamai išsamios, kad būtų pateiktos aiškios Sąjungos teisės nuostatos dėl konkrečių sankcijų su PVM susijusių nusikalstamų veikų atvejais. Galiausiai yra atvejų, kurie, nors vis dar patenka į ES teisės taikymo sritį, yra susiję su nacionalinėmis nuostatomis, kurios yra pakankamai nutolusios nuo aiškių ES teisės nuostatų šiuo klausimu. Todėl, pavyzdžiui, klausimai, nagrinėjami byloje *Ispas* (prieiga prie bylos medžiagos PVM procedūroje); byloje *Kolev* (terminai, taikomi baudžiamojo proceso ikiteisminiam tyrimui); arba šioje byloje, vis dar yra šiek tiek susiję su PVM surinkimu. Tačiau reikia pasitelkti vaizduotę norint susieti sąvoką „surinkimas“ ir šias faktines aplinkybes.

80. Kuo padėtis yra panašesnė į aiškiai apibrėžtą reikalavimą pagal ES teisę, tuo valstybės narės turi mažesnę diskreciją ir turi būti daugiau vienodumo. Tačiau, kuo atvejis labiau nutolęs nuo aiškios ir konkrečios ES teisės normos, nors jam toliau taikoma Sąjungos teisė, tuo valstybės narės turi didesnę diskreciją, ir taip užtikrinama didesnė įvairovė. Grįžtant prie metaforos, kuri jau buvo pasitelkta šiek tiek kitokiomis aplinkybėmis⁵¹, bet perteikiant tą pačią mintį: kuo labiau artėjama prie švyturio, tuo stipresnė šviesa sklinda iš šio šaltinio, nustelbdama visus kitus šaltinius. Kuo toliau nuo švyturio, tuo mažiau yra šviesos, pamažu susiliejančios su šviesa iš kitų šaltinių.

2. Veiksmingo PVM surinkimo ribos, nustatytos ES arba nacionalinėje teisėje

81. Sprendime *M.A.S.* Teisingumo Teismas taip pat pažymėjo, kad tuo metu, kai klostėsi pagrindinėje byloje nagrinėjamos faktinės aplinkybės, baudžiamiesiems nusikaltimams PVM srityje taikytinos senaties tvarkos Sąjungos teisės aktų leidėjas dar nebuvo suderinęs. Iš karto po šios išvados Teisingumo Teismas konstatavo, kad tuo momentu Italijos Respublika galėjo numatyti, kad jos teisės sistemoje ši tvarka, kaip ir taisyklės dėl nusikaltimų apibrėžties ir bausmių nustatymo, priklauso baudžiamosios materialinės teisės sričiai ir dėl to jai, kaip ir toms taisyklėms, taikomas *nullum crimen, nulla poena sine lege* principas⁵².

82. Tuo teiginiu Teisingumo Teismas pripažino, kad srityje, kuri dar nesuderinta, yra taikomas pagrindinės teisės konkretus nacionalinis aiškinimas (teisėtumo principas), kuris yra saugomas pagal Sąjungos teisę ir nacionalinės teisės aktus.

83. Ar tai reiškia, kad veiksmingas PVM surinkimas visada yra apribojamas ES ir nacionalinės teisės aktų nuostatomis, susijusiomis su pagrindinėmis teisėmis? Atsakymas į šį klausimą priklausys nuo nacionalinės taisyklės turinio ir, kaip nurodyta ankstesniame skirsnyje, kiek ji iš dalies sutampa arba yra arti „suderintos“ taisyklės.

51 Žr. mano išvadą byloje *Ispas* (C-298/16, EU:C:2017:650, 61–65 punktai).

52 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936, 44 ir 45 punktai).

84. Trumpai tariant, galimi du variantai: *pirma*, taikoma atitinkama nacionalinė taisyklė visiškai atitinka taisykles, suderintas ES lygmeniu, atsižvelgiant į formuluotę, arba funkciniu požiūriu yra taip arti tų taisyklių, kad galėtų būti iš anksto taikoma. Tokiu atveju išlygos, ribojimai ir derinimas su šiomis taisyklėmis bus „horizontalaus“ pobūdžio, t. y. atitiks ES kilmės interesų, vertybių ir pagrindinių teisių standartus⁵³. *Antra*, nagrinėjama nacionalinės teisės nuostata nėra iš anksto suformuluota ar (gana siaurai) funkciniu požiūriu taikoma, bet vis dar patenka į ES teisės taikymo sritį. Tokiu atveju šie apribojimai, įskaitant pagrindines teises, kyla iš abiejų sistemų: (mažiausių) ES teisės standartų, nes valstybės narės veikia Sąjungos teisės taikymo srityje, ir negali būti reikalaujama imtis veiksmų pagal Sąjungos teisę, netaikant Chartijos 51 straipsnio 1 dalies ir nacionalinės teisės aktų apribojimų, kurie taip pat gali nustatyti aukštesnio lygio apsaugą kaip ir minėtose bylose.

85. Šis skirtumas paaiškina, kodėl Teisingumo Teismas Sprendime *Melloni* konstatavo, kad negalima taikyti tokios nacionalinės apsaugos standartų, nors tai buvo aiškiai leista Sprendime *M.A.S.*

86. Sprendime *Melloni* nagrinėjamu atveju nacionaliniame procese buvo nustatytos aiškios taisyklės, numatytos Pamatiniame sprendime 2002/584⁵⁴. Todėl nebuvo įmanoma, atsižvelgiant į kitas nacionalinės teisės nuostatas kartu su Chartijos 53 straipsniu, įtraukti naują nevykdymo pagrindą, be jau nustatytų Pamatiniame sprendime 2002/584, net jei šis pagrindas išplaukia iš valstybės narės Konstitucijos. Teisingumo Teismo teigimu, nesilaikant šiame pamatiniame sprendime nustatyto vienodo pagrindinių teisių apsaugos standarto, būtų pažeisti tarpusavio pasitikėjimo ir pripažinimo principai, kuriuos šiuo sprendimu siekiama sustiprinti, ir taip padarytas neigiamas poveikis minėto pamatinio sprendimo veiksmingumui⁵⁵.

87. Kitaip tariant, išskyrus atvejus, kai susiklosto išskirtinės aplinkybės⁵⁶, tik ES pagrindinių teisių standartai yra taikomi teisės aktų vienodumo ES lygmeniu atveju, jei ES teisės aktas nustatė aiškius ir išsamius reikalavimus, susijusius su konkrečiu klausimu. Tokiu atveju daroma prielaida, kad ES teisės aktų leidėjas jau įtvirtino pusiausvyrą tarp, viena vertus, pagrindinių teisių apsaugos ir, kita vertus, nagrinėjamos priemonės bendro veiksmingumo, atsižvelgiant į jos tikslus. Jei būtina, šią pusiausvyrą galima užginčyti Teisingumo Teisme remiantis ES pagrindinių teisių apsaugos standartu, kaip ir ES derinimo priemonės klausimą. Taigi, pagrindinės teisės bus saugomos Teisingumo Teismo, atsižvelgiant į tai, kad, remiantis Chartijos 52 straipsnio 3 dalimi, ES apsaugos standartas negali būti mažesnis už standartą, numatytą Europos žmogaus teisių konvencijoje (EŽTK).

88. Vis dėlto Sprendime *M.A.S.*, taip pat ir Sprendime *Scialdone* (arba *Åkerberg Fransson*) nebuvo tokio „suderinimo“, t. y. byloje nagrinėjamos nacionalinės teisės nuostatos nebuvo numatytos Sąjungos teisės nuostatose arba funkciniu požiūriu ja draudžiamos. Todėl šios diskrecijos įgyvendinimui taikomi dviejų rūšių apribojimai. Viena vertus, valstybėms narėms toliau taikomi ES lygiavertiškumo ir veiksmingumo reikalavimai⁵⁷ ir Chartija garantuojamų pagrindinių teisių minimalus apsaugos standartas⁵⁸. Kita vertus, dėl to, kad naudojosi savo diskrecija, valstybės narės gali taip pat taikyti, peržiūredamos nuostatas, priimtas pasinaudojant šia diskrecija, savo pagrindinės teisės koncepciją tol, kol jos suteikia mažesnę apsaugą, negu nustatyta Chartijos 53 straipsnyje.

53 Įskaitant situacijas, kurias visas nustato ES teisė taikant derinimo priemonės, tačiau kuriose valstybė narė remiasi ESS 4 straipsnio 2 dalimi siekiant užtikrinti svarbiausias taisykles ar principus, susijusius su valstybės narės teisės sistema, kaip antai nacionalinę vertę arba pagrindinę teisę, įskaitant konkretų teisės, saugomos pagal Sąjungos teisę, aiškinimą. Iš tiesų, taikant šią pirminės teisės nuostatą, pačioje Sąjungos teisėje numatytas įgaliojimas taikyti šias nuostatas ir principus.

54 Šios išvados 75 punktas.

55 2013 m. vasario 26 d. Sprendimas *Melloni* (C-399/11, EU:C:2013:107, 63 punktas).

56 Šios išvados 53 išnaša.

57 Šiuo klausimu žr. 2018 m. gegužės 2 d. Sprendimą *Scialdone* (C-574/15, EU:C:2018:295, 29 punktas).

58 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936, 47 punktas).

89. Galiausiai būtina pateikti pastabą dėl „vienovės“ arba „vienodumo“ reikiamo lygmens, kiek tai susiję su pastaraisiais atvejais. Teisingumo Teismas nuolat tvirtina, kad nacionalinės valdžios institucijos ir teismai gali taikyti nacionalinius pagrindinių teisių apsaugos standartus su sąlyga, kad Chartija užtikrinamam apsaugos lygiui, kaip jį aiškina Teisingumo Teismas, ir Sąjungos teisės viršenybei, vienovei ir veiksmingumui nekiltų pavojus⁵⁹.

90. Vis dėlto turiu pripažinti, kad man šiek tiek sunku apibrėžti praktinį šių sąlygų poveikį, visų pirma „vienovės“ reikalavimą, kaip numatyta antroje sąlygoje. PVM deklaracijos pateikimo terminai gali būti pavyzdys šiuo atžvilgiu. Nors PVM direktyvos 250 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad turi būti teikiamos periodinės PVM ataskaitos ir deklaracijos, tiksli šių reikalavimų apimtis administravimo srityje (pavyzdžiui, kaip dažnai šios deklaracijos turi būti teikiamos, kokia turi būti jų forma, kokie jų pateikimo terminai) nėra numatyta. Vadinasi, pastarieji klausimai nėra „suderinti“, kaip nurodyta ankstesniame skirsnyje, taigi patenka į sritį, kurioje valstybės narės išsaugo diskreciją. Iš esmės tokios nacionalinės taisyklės yra įvairios ir skirtingos, tačiau su sąlyga, kad jos nekeltų pavojaus viršenybei, bendram veiksmingumui ir Chartijoje numatytiems minimaliems apsaugos standartams, ir tokie nacionaliniai skirtumai yra galimi.

91. Taigi, nors, žinoma, tai susiję su ES suderintų taisyklių taikymu nacionaliniu lygiu, viršenybės, vienovės ir veiksmingumo reikalavimai, ypač „vienovės“ reikalavimas, turėtų būti suprantamas tiesiogine prasme tose srityse, kuriose valstybės narės turi savo diskreciją.

3. Chartijos vaidmuo

92. Atsižvelgiant į tai, ar nagrinėjamą atvejį išimtinai reglamentuoja ES teisė, kaip jau pabrėžta ankstesniuose skyriuose, Chartija atliks dvejopą vaidmenį dėl veiksmingo PVM surinkimo. Tais atvejais, kai taikoma tiesiogiai pagal ES teisės nuostatą ar nuostatų rinkinį, bus nustatytas bendras *maksimalus* standartas. Tais atvejais, kai nėra ES teisės suderinimo, Chartija bus nustatytas *mažiausias* pagrindinių teisių apsaugos standartas.

93. Iš tiesų derinimo atveju Chartija atliks viršutinės ribos funkciją. Kadangi nacionalinių apsaugos standartų taikyti, atsižvelgiant į 53 straipsnį, negalima, Chartija yra vienintelis pagrindinių teisių kriterijus, kuriuo remiantis bus vertinamos ES derinimo priemonės – arba nacionalinės priemonės, kurios tiksliai jas įgyvendina. Todėl 52 straipsnio 3 dalyje nustatytas apsaugos reikalavimas, kylantis iš Chartijos, turi būti bent jau toks pats, kaip EŽTK standartas, o 52 straipsnio 1 dalyje užtikrinama, kad pagrindinių teisių apribojimai yra aiškiai apibrėžti ir nevirsija to, kas būtina, pavyzdžiui, siekiant užtikrinti Europos Sąjungos finansinių interesų apsaugą. Šios nuostatos užtikrina, kad Chartija pati savaime turi užtikrinti aukšto lygio pagrindinių teisių apsaugą, sukuriant *veiksmingas* ribas renkant PVM. Kaip neatskiriamai ES pirminės teisės daliai Chartijai taip pat svarbūs Sąjungos teisės viršenybės, vienovės ir veiksmingumo reikalavimai. Ji yra lygiavertė kitoms Sąjungos pirminės teisės nuostatom, kaip antai SESV 325 straipsniui, ir Teisingumo Teismas turi užtikrinti teisingą pusiausvyrą tarp pagrindinių teisių ir konkuruojančių vertybių ar interesų.

94. Antra, nesant šios srities suderinimo, įskaitant atvejus, kai ES teisėje paliekama tam tikra veiksmų laisvė valstybėms narėms priimti savo teisės aktus ar įgyvendinimo taisykles⁶⁰, Chartija nustato minimalius kriterijus. Iš 53 straipsnio matyti, kad ir valstybių narių konstitucijose, ir tarptautinėje teisėje gali būti nustatyti aukštesni apsaugos standartai, nei nustatyti Chartijoje.

⁵⁹ Žr., be kita ko, 2013 m. vasario 26 d. Sprendimą *Åkerberg Fransson* (C-617/10, EU:C:2013:105, 29 punktą) ir 2013 m. vasario 26 d. Sprendimą *Melloni* (C-399/11, EU:C:2013:107, 60 punktą); 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimą *M.A.S. ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936, 47 punktą) ir 2018 m. birželio 5 d. Sprendimą *Kolev ir kt.* (C-612/15, EU:C:2018:392, 75 punktą).

⁶⁰ Taigi, dėl šios išvados 79 ir 80 punktuose nurodytos skalės, kuri apimtų kompromisinį sprendimą (pvz., sprendimai *Åkerberg Fransson* ar *Scialdone*), taip pat, žinoma, išorinius diapazono taškus (pvz., sprendimai *Ispas* ir *Kolev*).

95. Tokiomis aplinkybėmis dar kartą kyla klausimas, ar daroma įtaka Sąjungos teisės „viršenybei, vienovei ir veiksmingumui“? Kuo mažiau yra suderinimo, tuo mažiau tikėtina, kad ES teisės viršenybė, vienovė ir veiksmingumas gali būti pažeisti. Akivaizdu, kad nacionalinio apsaugos standarto taikymas reiškia įvairovę, o ne vienodumą. Vis dėlto, jeigu sistemos nebuvo suderintos, nacionalinis apsaugos standartas taikomas tik esant – daugiau ar mažiau didelei – diskrecijai, kurią Sąjungos teisė suteikia valstybėms narėms. Todėl nacionaliniai veiksmai, palyginti su ES veiksmiais, yra vertinami atsižvelgiant į griežtesnius nacionalinės Konstitucijos kriterijus. Kitaip tariant, kuo didesnė valstybių narių turima diskrecija, tuo mažesnė rizika ES teisės viršenybei, vienovei ir veiksmingumui.

4. Nacionalinių baudžiamosios teisės normų materialinis ar procesinis pobūdis

96. Sprendime *M.A.S.* iškilo klausimas, ar nagrinėjama senaties taisyklė yra materialinio arba procesinio pobūdžio, taigi, ar teisėtumo principas taip pat taikomas šiai taisyklei. Kadangi Italijos teisės sistemoje pripažįstamas tokios taisyklės materialinis pobūdis, Teisingumo Teismas pripažino, kad, nesant šių taisyklių suderinimo, taikomas teisėtumo principo aiškinimas pagal Italijos teisę. Sprendime *M.A.S.*, taip pat anksčiau Sprendime *Taricco*, kilo klausimas atsižvelgiant į Chartijos 49 straipsnį, ar šiuo straipsniu užtikrinamos garantijos yra susijusios „tik su materialinėmis“, ar taip pat su „procesinėmis“ baudžiamosios teisės normomis.

97. Vis dėlto šiuo atveju taip pat atsižvelgiant į nagrinėjamą bylą, kyla platesnis klausimas, susijęs ne tik su konkrečiomis Chartijos 49 straipsnio garantijomis. Ar pirma išdėstyti argumentai, susiję su tokiais „veiksmingo PVM surinkimo“ apribojimais, galėtų (ar turėtų) skirtis, jeigu atitinkama nacionalinė taisyklė yra „materialinio“, o ne vien „procesinio“ pobūdžio? Be to, siejant su kitu klausimu, kaip tokie galimi trūkumai nacionaliniu lygmeniu turėtų būti pašalinti, jei pasekmės šiuo atžvilgiu taip pat skiriasi, priklausomai nuo to, ar panaikinama konkrečiu atveju (baudžiamosios teisės) procesinė, ar materialinė norma?

98. Mano atsakymas į šiuos klausimus yra aiškus „ne“ bent jau dėl trijų priežasčių.

99. Pirma, tokia klasifikacija yra sudėtinga ir ją labai sunku taikyti. Tai aiškiai matyti atsižvelgiant į Chartijos 49 straipsnį, bet tampa dar sudėtingesnė nei šioje nuostatoje, kiek tai susiję su kitomis Chartijoje įtvirtintomis teisėmis⁶¹. Be to, ar tokiai klasifikacijai taikomi nacionaliniai, ar ES teisės principai? Ar pastaruoju atveju būtų reikalaujama „autonomiškos ES sąvokos“ nustatant bet kokią teisės normą?

100. Antra, esu gerokai nustebeš dėl numanomo (ir nukrypti leidžiančio) požiūrio, kuriuo remiantis „vien procesinių“ taisyklių galima būtų atsisakyti. Ar nuostatos, reikalaujančios, kad prokuroras per tam tikrą laikotarpį pradėtų teismo procesą arba nutrauktų baudžiamąjį persekiojimą, kad asmuo nebūtų baudžiamojamo tyrimo pirminiame etape neribotą laiką, yra tik papildomas „procedūrinis elementas“? Arba, pavyzdžiui, ar reikalavimas teismui turėti kompetenciją nagrinėjant baudžiamąją bylą yra tik „procedūrinė puošmena“? Iš tiesų dažnai būtent procesinės taisyklės gali apsaugoti pagrindines teises tokiu pat mastu (arba net daugiau) kaip ir materialinės taisyklės. Kaip kartą yra

⁶¹ Toliau nagrinėjama mano išvadoje byloje *Scialdone* (C-574/15, EU:C:2017:553, 146–163 punktai).

pažymėjęs Rudolf von Jhering, „forma yra prisiekusi šališkumo priešė, laisvės dvynė sesuo“⁶². Taigi, gana sunku įvertinti, kaip ES teise (jurisprudencija) galima būtų įtikinamai remtis nacionaliniuose teismuose siekiant apriboti pagrindines teises, netaikant tokių baudžiamosios teisės „procesinių“ normų⁶³.

101. Trečia ir svarbiausia, dėl priežasčių, kurias jau nurodžiau kitur⁶⁴, teisinės taksonomijos, nesvarbu, ar nacionalinės, ar Europos, subtilumai patys savaime netinkami tokio pobūdžio diskusijai, kai aptariami pagrindinių teisių apribojimai. Šios diskusijos turėtų būti skirtos poveikiui. Būtent tai turėtų būti veiksmingos pagrindinių teisių apsaugos klausimas: asmuo ir tai, kokį poveikį tam tikra nuostata turi jo padėčiai, o ne taksonomijos etiketės, priskiriamos šiai nuostatai.

5. Teisių gynimo priemonės

102. Sprendimuose *M.A.S.* ir *Kolev* buvo aiškiai pažymėta, kad, esant nacionalinių taisyklių nesuderinamumui su ES teise, ši nesuderinamumą *visų pirma* turi spręsti nacionalinės teisės aktų leidėjas taip⁶⁵, kad būtų išvengta sisteminės nebaudžiamumo rizikos⁶⁶. Tačiau ten taip pat buvo pažymėta, atsižvelgiant į Sprendimą *Taricco*, kad iš esmės SESV 325 straipsnio 1 dalies tiesioginis veikimas kartu su teisės viršenybės principu, nacionaliniams teismams suteikė teisę netaikyti nesuderinamų taisyklių⁶⁷. Kaip matyti iš Sprendimo *Kolev*, šie įgaliojimai apima ne tik šių taisyklių panaikinimą, bet, matyt, taip pat tolesnius veiksmus, kurių turi imtis nacionalinis teismas, ir kurie neatspindi nacionalinės teisės aktų formuluotėje, pavyzdžiui, pratęsti terminus, per kuriuos prokuroras privalo imtis veiksmų, arba patiems nustatyti atitinkamus pažeidimus⁶⁸.

103. Dėl daugelio priežasčių manau, kad nacionalinių teismų vaidmuo, susijęs su nacionalinėmis nuostatomis, kurios gali trukdyti užtikrinti tinkamą PVM surinkimą, ypač nagrinėjamų (baudžiamųjų) bylų atveju, turi būti suprantamas skirtingai. Trumpai tariant, kiekvienas nesuderinamumo konstatavimas turėtų būti apribotas tik sprendimu dėl pripažinimo, pagal teisinio saugumo ir kaltinamojo pagrindinių teisių apsaugos principus draudžiant jį taikyti dar nagrinėjamoms byloms. Jis turėtų būti veiksmingas tik atsižvelgiant į ateitį, struktūrinių ir procedūrinių priemonių lygmeniu, galbūt derinant su pažeidimo nagrinėjimo procedūra pagal SESV 258 straipsnį.

104. Pirmia, reikėtų priminti, kad iš esmės pusiausvyra tarp veiksmingos Europos Sąjungos finansinių interesų apsaugos ir pagrindinių teisių atspindi pusiausvyrą tarp vienujų sąlygų tikslų ir vertybių. Net jeigu šių pagrindinių teisių, pripažintų Chartijoje, aiškinimas turi būti užtikrinamas atsižvelgiant į Europos Sąjungos struktūrą ir tikslus⁶⁹, pagrindinių teisių apribojimai yra užtikrinami Chartijos, nepriklausomai nuo to, ar yra suderinimas. Pagal 52 straipsnio 1 dalį draudžiamas bet koks joje pripažintų teisių ir laisvių pažeidimas. 52 straipsnio 3 dalyje reikalaujama užtikrinti minimalią žmogaus teisių apsaugos ribą, atitinkančią EŽTK standartus.

62 „Die Form ist die geschworene Feindin der Willkür, die Zwillingschwester der Freiheit“ ir priduria, kad „Denn die Form hält dem Versucher, der die Freiheit zur Zügellosigkeit zu verleiten sucht, das Gegengewicht, sie lenkt die Freiheitssubstanz in feste Bahnen <...> und kräftigt sie dadurch nach innen und schützt sie nach außen“. Rudolf von Jhering, „Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung“. Teil 2, Bd. 2. Leipziger, *Härtel und Breitkopf*, 1858, p. 497.

63 Taip pat atsižvelgiant į tai, kad pagal Chartijos 52 straipsnio 1 dalį *bet koks* pagrindinių teisių apribojimas turi būti numatytas *įstatymo*. Kaip neseniai konstatavo Teisingumo Teismas, „tik visuotinai taikoma nuostata galėtų atitikti aiškumo, numatomumo, prieinamumo ir ypač apsaugos nuo savivalės reikalavimus“ (žr. 2017 m. kovo 15 d. Sprendimą *Al Chodor* (C-528/15, EU:C:2017:213, 43 punktą)). Man kyla klausimas, kaip iš esmės teisminis ir pakankamai „dinamiškas“ SESV 325 straipsnio 1 dalyje nustatytų reikalavimų aiškinimas atitinka šiuos reikalavimus.

64 Žr. mano išvadą byloje *Scialdone* (C-574/15, EU:C:2017:553, 151 ir 152 punktai).

65 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S. ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936, 41 punktą).

66 2018 m. birželio 5 d. Sprendimas *Kolev ir kt.* (C-612/15, EU:C:2018:392, 65 punktą).

67 Žr. 2015 m. rugsėjo 8 d. Sprendimą *Taricco ir kt.* (C-105/14, EU:C:2015:555, 49 ir 58 punktai) ir 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimą *M.A.S. ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936, 38 ir 39 punktai).

68 2018 m. birželio 5 d. Sprendimas *Kolev ir kt.* (C-612/15, EU:C:2018:392, 68 ir 69 punktai).

69 Šiuo klausimu visų pirma žr. 1970 m. gruodžio 17 d. Sprendimą *Internationale Handelsgesellschaft* (11/70, EU:C:1970:114, 4 punktą); 2008 m. rugsėjo 3 d. Sprendimą *Kadi ir Al Barakaat International Foundation / Taryba ir Komisija* (C-402/05 P ir C-415/05 P, EU:C:2008:461, 281–285 punktai) ir 2014 m. gruodžio 18 d. Nuomonę 2/13 (Sąjungos prisijungimas prie EŽTK) (EU:C:2014:2454, 170 punktą).

105. Antra, kaip buvo priminta Sprendime *M.A.S.*, teismas negali sugriežtinti baudžiamosios atsakomybės normų asmenims, prieš kuriuos pradėtas baudžiamasis persekiojimas⁷⁰. Atsižvelgdamas į tai, nesuprantu, kaip šių principų nepažeistų pasirinktinis nacionalinės baudžiamosios teisės nuostatų ar procedūros netaikymas, kad būtų tęsiamas baudžiamasis persekiojimas nepaisant pasibaigusio senaties termino arba neteisėtas baudžiamasis persekiojimas.

106. Trečia, tokios vykdomo baudžiamojo proceso pasekmės yra nesuderinamos su jokiais pagrįstais teisės numatomumo ir teisinio tikrumo reikalavimais, kai šie principai aiškiai yra ypatingos svarbos vykdant baudžiamąjį procesą. Sąjungos teisinė sistema yra difuzinė. Kiekvienas valstybių narių teismas yra teismas, užtikrinantis ES teisės taikymą. Turėdamas šiuos teisminius įgaliojimus nacionalinis teismas nesuderinamumo atveju gali ir turėtų taikyti atitinkamas procesines pasekmes turinčias priemones, kurias jis turi teisę taikyti pats, nesikreipdamas į Teisingumo Teismą. Kai šie įgaliojimai valstybių narių teismams suteikia galimybę netaikyti nacionalinių baudžiamojo proceso nuostatų savo nuožiūra, baudžiamajai justicijai kyla pavojus tapti (ES remiama) loterija.

107. Šis pavojus dar padidėja dėl to, kad net priėmus Sprendimą *Kolev* skatinamasis veiksnys, kurį nustatė Teisingumo Teismas esant tokiam pasirinkimui netaikyti prieštaraujančių nacionalinių nuostatų, vis dar neaiškus. Sprendime *Taricco*, kur prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodė, kad baudžiamosios bylos nagrinėjimo trukmė Italijoje yra tokia ilga, kad šios rūšies bylose „faktinis nebaudžiamumas <...> yra ne išimtinis atvejis, o norma“, Teisingumo Teismas nustatė šį skatinamąjį veiksni tuomet, kai prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas padarė išvadą, kad nacionalinių nuostatų taikymas turėtų tokias pačias pasekmes „daugeliu atvejų“⁷¹. Byloje *Kolev*, atrodo, šis skatinamasis veiksnys vadinamas „nuolatiniams ir tęstiniais mutinės taisyklių pažeidimais“, kurių pasekmė yra „sisteminė rizika“, kad už Europos Sąjungos finansiniams interesams kenkiančius veiksmus gali likti nenubausta⁷².

108. Vis dėlto byloje *Kolev* vienintelis „nuolatinis ir tęstinis pažeidimas“ pagrindinėje byloje, atrodo, buvo tas, kad konkretus prokuroras negalėjo teisėtai pateikti kaltinamajam reikiamų dokumentų konkrečiame baudžiamajame procese. Šiuo atžvilgiu prokuroras iš tiesų *nuolatiniu ir tęstiniu* būdu negalėjo to padaryti. Vis dėlto, kalbant apie kitas aplinkybes, visa „sisteminė“ problema, atrodo, grindžiama vienu iš prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo teiginiu. Gana aiškios problemos (iš tiesų šikart sisteminės), kurias baudžiamojoje teisėje lemia Teisingumo Teismas leidimas „netaikyti“ tam tikrų nacionalinės teisės normų⁷³.

109. Ketvirta, (pagal Konstituciją išmėgintas ir patikrintas) atsakymas į šią problemą ir su ja susijusius klausimus yra valdžių padalijimo principo laikymasis. Aišku, kad nacionalinės teisės aktų leidėjas, jei nacionalinės baudžiamosios teisės nuostatos yra nesuderinamos su ES teise, privalo įsikišti ir numatyti visuotinai taikomas normas, laikydamasis teisėtumo principo. Kaip valdžių padalijimo jautrioje baudžiamosios teisės srityje išraiška, teisėtumo principas reikalauja, kad parlamentas turi priimti ir procesines, ir materialines teisės normas. Be šiam argumentui būdingos konstitucinės reikšmės, toks požiūris taip pat turi vieną praktinį privalumą: iš esmės bus tik *vienas* taikomų nuostatų *rinkinys*.

70 2017 m. gruodžio 5 d. Sprendimas *M.A.S ir M.B.* (C-42/17, EU:C:2017:936, 57 punktas. Taip pat žr., kiek tai susiję su direktyvų taikymu, 1987 m. spalio 8 d. Sprendimą *Kolpinghuis Nijmegen* (80/86, EU:C:1987:431, 13 punktas) ir 2005 m. lapkričio 22 d. Sprendimą *Grunngaard ir Bang* (C-384/02, EU:C:2005:708, 30 punktas).

71 2015 m. rugsėjo 8 d. Sprendimas *Taricco ir kt.* (C-105/14, EU:C:2015:555, 24 ir 47 punktai).

72 2018 m. birželio 5 d. Sprendimas *Kolev ir kt.* (C-612/15, EU:C:2018:392, 57 ir 65 punktai).

73 Žinoma, teisinga būtų priešingai tvirtinti, kad toks poveikis visada buvo susijęs su ES teisės sistemos funkcionavimu. Bet koks pareiškimas dėl nesuderinamumo, pateiktas nacionalinio teismo, gali būti ginčijamas kitų dalyvių toje valstybėje narėje, dėl to teisė taptų (bent jau tam tikrą laiką) mažiau nuspėjama, o tai reiškia, kad vienas asmuo gali, pereinamajam laikotarpiui, pvz., gauti tam tikros naudos, o kiti – ne. Deja, tokia (bendrai galiojanti) pastaba susiduria su aiškiomis ribomis tam tikromis aplinkybėmis veiksmingai (i) taikant baudžiamąją atsakomybę (ii) remiantis SESV 325 straipsnio 1 dalies „ekonomine formuluote“. Pagrindinis skirtumas yra pagrįstas nuspėjamumu ir taikomų taisyklių aiškumu. Žr. mano išvadą byloje *Scialdone* (C-574/15, EU:C:2017:553, 165–166 ir 173–178 punktai).

110. Penkta, tai, ką būtų galima pavadinti bendruoju „kur gali nuvesti sisteminiai skirtumai valstybėse narėse“ paradoksu. Tokiose bylose, kaip *N.S.*⁷⁴ ar *Aranyosi ir Căldăraru*⁷⁵, dėl tam tikrų sisteminių valstybės narės teisminės, administracinės ar penitencinės sistemų skirtumų, siekiant užtikrinti veiksmingą pagrindinių teisių apsaugą, atsirado galimybė laikinai sustabdyti tam tikrų pagrindinių principų, kuriais remiasi Europos Sąjunga, pavyzdžiui, tarpusavio pripažinimo ir tarpusavio pasitikėjimo, įgyvendinimą. Tačiau (akivaizdūs) sisteminiai trūkumai, susiję su PVM ir muitų mokesčių rinkimu, siejami su Europos Sąjungos finansinių interesų apsauga, yra tokios didelės vertės, kad dėl jų šįkart veiksmingai buvo sustabdytas pagrindinių teisių laikymasis kartu su teisėtumo ir teisinės valstybės principais. Man kyla klausimas, ką reikštų tokia vertybių stratifikacija atsižvelgiant į ESS 2 straipsnio ir SESV 325 straipsnio hierarchiją.

111. Dėl visų šių priežasčių manau, kad Teisingumo Teismo nuomonė dėl galimo nacionalinės teisės normų, susijusių su veiksmingu PVM ar kitų Europos Sąjungos nuosavų išteklių surinkimu, ypač dėl baudžiamojo proceso, susijusio su šiais klausimais, nesuderinamumo pasekmių, turėtų būti šiek tiek kitokia. Net jei nacionalinė taisyklė, taikoma tokiam procesui, būtų pripažinta nesuderinama su taikytinomis ES teisės nuostatomis, tai turėtų tik perspektyvinių padarinių. Dėl teisinio saugumo, teisėtumo ir pagrindinių teisių apsaugos (susijęs su konkrečiu atveju) principų veikimo šios išvados negalima taikyti nagrinėjamos byloms, jei būtų padaryta žala kaltinamam asmeniui. Taigi, valstybė narė privalo nedelsiant pakeisti nacionalinės teisės normas, kad būtų užtikrinta jų atitiktis Teisingumo Teismo sprendimui. Jei to nebūtų padaryta, (pagreitinta) pažeidimo nagrinėjimo procedūra pagal SESV 258 straipsnį yra tinkama (struktūrinė) teisių gynimo priemonė.

112. Galiausiai, tai, ar galimi trūkumai yra sisteminio pobūdžio, ar tik pavieniai, neturi jokios reikšmės. Jei visi tokie trūkumai iš tiesų būtų struktūriniai, pasitaikantys itin dažnai ir ne vieną kartą, iš tikrųjų yra dar vienas argumentas, kodėl reikia „struktūrinio“ atsakymo pagal SESV 258 straipsnyje numatytą procedūrą, kai valstybė narė taip pat gali tinkamai ginti savo poziciją.

D. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo klausimas

113. Remiantis šiomis bendro pobūdžio prielaidomis, nagrinėjamu atveju atsakymas į prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo konkretų klausimą, ar dėl veiksmingos Europos Sąjungos nuosavų išteklių apsaugos suteikiami įgaliojimai panaikinti nacionalines taisykles, draudžiančias naudoti neteisėtai gautus įrodymus, man atrodo gana aiškus: *ne, jokių būdu* nesuteikiami.

114. Pirma, atrodo, kad klostantis nagrinėjamos bylos faktinėms aplinkybėms nebuvo jokie ES nuostatų dėl įrodymų derinimo⁷⁶ arba dėl pokalbių klausymosi siekiant apsaugoti Europos Sąjungos finansinius interesus PVM srityje, arba apskritai. Todėl valstybės narės išsaugo diskreiją kurti savo taisykles šioje srityje.

115. Antra, net nesant konkrečių ES taisyklių šioje srityje, o tai reiškia, kad nagrinėjama situacija nėra apibrėžta ES teisėje, ji vis dar patenka į Sąjungos teisės taikymo sritį. Valstybėms narėms iš tiesų taikomi bendri įsipareigojimai, kylantys iš SESV 325 straipsnio 1 dalies, PIF konvencijos 2 straipsnio 1 dalies ir PVM direktyvos 206 straipsnio, 250 straipsnio 1 dalies ir 273 straipsnio, siejant su visomis baudžiamosios teisės normomis, susijusiomis su sankcijomis PVM srityje.

74 2011 m. gruodžio 21 d. Sprendimas *N. S. ir kt.* (C-411/10 ir C-493/10, EU:C:2011:865, 86 punktas).

75 2016 m. balandžio 5 d. Sprendimas *Aranyosi ir Căldăraru* (C-404/15 ir C-659/15 PPU, EU:C:2016:198, 82–88 punktai).

76 ES norma arba normų, reglamentuojančių šį konkretų klausimą, visetas, kaip nurodyta šios išvados 70–80 punktuose.

116. Palyginti su byloje *M.A.S.* ar *Kolev* nagrinėjama nacionalinės teisės aktais, dėl kurių kilo ginčas, šioje byloje nagrinėjamų teisės aktų panašumo laipsnis su taikytinomis ES teisės nuostatomis yra galbūt šiek tiek mažesnis, tačiau akivaizdu, kad jis yra⁷⁷. Iš tikrųjų įrodinėjimo taisyklės, kiek tai susiję su taisyklėmis dėl teismų jurisdikcijos ir sąlygomis, kuriomis leidžiama pasiklausti pokalbių, turi turėti aiškų poveikį sankcijoms, kurios daugiau ar mažiau tampa tikėtinos arba veiksmingos dėl jų veikimo. Tai aiškiai įrodo, kad taikant įrodinėjimo taisykles Bulgarijoje negalima naudotis įrodymais, galinčiais įrodyti P. Dzivev kaltę pagrindinėje byloje.

117. Trečia, tai reiškia, kad rengdamos ir taikydamos tokias taisykles valstybės narės turi naudotis savo diskrecija, paisydamos dviejų rūšių apribojimų, įskaitant pagrindinių teisių apribojimus: kylančių iš nacionalinės teisės aktų ir kylančių iš ES teisės.

118. Viena vertus, jos turi pasyti savo nacionalinės teisės, įskaitant atitinkamas nuostatas konstitucijose, kiek tai susiję bendrai su baudžiamąja teise ir konkrečiai su įrodymais ir pokalbių klausymusi. Iš to matyti, kad, remiantis Sprendimu *M.A.S.*, Bulgarijos valdžios institucijos galėtų nagrinėti byloje ginčijamus nacionalinės teisės aktus atsižvelgiant į pagrindinių teisių konkretų aiškinimą (pavyzdžiui, bausmių teisėtumo principą), net jeigu pastarieji taip pat užtikrinami pagal ES teisę, su sąlyga, kad nacionalinėje konstitucijoje numatyta aukštesnio lygio kaltinamųjų apsauga. Šiuo atžvilgiu tik prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi patikrinti, ar nagrinėjamos nacionalinės nuostatos atitinka viršesnius nacionalinės teisės aktus.

119. Kita vertus, kadangi nagrinėjama situacija patenka į ES teisės taikymo sritį, valstybių narių institucinė ir procesinė autonomija formuojant įrodinėjimo taisykles yra ribojama ES dvejojo lygiavertiškumo ir veiksmingumo reikalavimo, taip pat Chartijos⁷⁸.

120. Lygiavertiškumo reikalavimas apriboja valstybių narių laisvę pasirinkti, įpareigodamas jas užtikrinti, kad tokios sankcijos atitinka sąlygas, panašias į tas, pagal kurias baudžiama už tokio paties pobūdžio ir sunkumo nacionalinės teisės pažeidimus⁷⁹. Tačiau šioje byloje, atrodo, nekyla klausimų dėl lygiavertiškumo.

121. Pagal veiksmingumo reikalavimą valstybėms narėms nustatoma pareiga užtikrinti veiksmingą PVM surinkimą, visų pirma taikant veiksmingas ir atgrasomas sankcijas tuo atveju, kai yra PVM teisės aktų pažeidimai⁸⁰.

122. ES teisės veiksmingumas yra abejotinas, nes pats savaime jis neturi vidinių ribų. Jei toks požiūris būtų taikomas visos apimties, tuomet bet koks ir kiekvienas numatytas rezultatas galėtų būti pateisinamas. Žinoma, jei „Sąjungos nuosavų išteklių apsaugos veiksmingumas“ būtų prilygintas „žmonių siuntimui į įkalinimo įstaigą dėl sukčiavimo ir PVM nemokėjimo“⁸¹, tuomet bet kokia nacionalinė nuostata, neleidžianti priimti apkaltinamąjį nuosprendį, turėtų būti panaikinta. Tačiau, ar nebūtų veiksmingiau neprivalėti pirmiausia prašyti teismo leidimo klausytis telefoninių pokalbių? Be to, galbūt PVM būtų veiksmingas surinkamas jei nacionalinis teismas turėtų kompetenciją suteikti leidimą viešai nuplakti aikštėje už sukčiavimą PVM srityje?

77 Taigi, dėl skalės, paminėtos ir aptartos šios išvados 79 punkte, priartėjant prie bylų *Ispas* arba *Kolev* scenarijaus.

78 Žr., pvz., kiek tai susiję su Chartijos laikymusi Sąjungos teisės taikymo srityje, 2013 m. vasario 26 d. Sprendimą *Åkerberg Fransson* (C-617/10, EU:C:2013:105, 27 punktas) ir 2017 m. balandžio 5 d. Sprendimą *Orsi ir Baldetti* (C-217/15 ir C-350/15, EU:C:2017:264, 16 punktas).

79 Žr., pvz., 2018 m. gegužės 2 d. Sprendimą *Scialdone* (C-574/15, EU:C:2018:295, 53 punktas).

80 2018 m. gegužės 2 d. Sprendimas *Scialdone* (C-574/15, EU:C:2018:295, 33 punktas).

81 Nors, vertinant labai ciniškai, galbūt galėtume kelti klausimą dėl šio pareiškimo faktinio tikslumo: žmonių siuntimas į įkalinimo įstaigą už nesumokėtus mokesčius gali būti (labiau nutolęs) atgrasymo tikslas, bet vargu ar (galbūt labiau tiesioginis) būdas priversti juos laikytis savo prievolių valstybės biudžetui. Tai irgi yra pagrindas, kodėl skolininko įkalinimas, nors galbūt taip pat pagrįstas dėl atgrasomojo poveikio, buvo tik iš dalies sėkminga, siekiant priversti žmones susimokėti – žr. kartu su atitinkamomis literatūrinėmis nuorodomis mano išvadą byloje *Nemec* (C-256/15, EU:C:2016:619, 63–65 punktai).

123. Tokie aiškiai beprasmiški pavyzdžiai rodo, kodėl potencialiai neribotas „veiksmingumo“ argumentas turi būti nedelsiant apribojamas ir prilyginamas argumentams ir vertybėms, aptartiems ankstesniame etape: kitos vertybės, interesai ir tikslai kyla iš ES ir nacionalinių apribojimų, įskaitant pagrindinių teisių apsaugą. Klausimas dėl galimos pusiausvyros tarp nacionalinės kilmės apribojimų ir procedūros normų, yra klausimas, kurį turi išspręsti nacionalinis teismas.

124. Kalbant apie ES teisę ir iš jos kylančius minimalius reikalavimus, dar kartą galima pakartoti, kad ES teisė nustato ne tik veiksmingas ir atgrasomąsias sankcijas. Pagal ją taikant šias sankcijas taip pat reikalaujama paisyti pagrindinių teisių. Chartijos ir SESV 325 straipsnio 1 dalies nuostatos prilygsta ES pirminės teisės nuostatoms. Iš tiesų kaip dviguba pareiga, kylanti iš ES teisės taikymo srities, valstybės narės turi rasti pusiausvyrą tarp veiksmingumo ir pagrindinių teisių. Todėl labai svarbu, vertinant veiksmingumą, atsižvelgti į pagrindinių teisių apsaugos reikalavimus⁸².

125. Konkrečiomis šios bylos aplinkybėmis, pakankamai aišku, kad bet kokio pobūdžio pokalbių klausymasis, be kita ko, telefoninių pokalbių klausymasis, yra per didelis kišimasis, susijęs su teise į privatų gyvenimą (Chartijos 7 straipsnis)⁸³ ir, jei tai neteisėtai naudojama baudžiamojoje byloje, taip pat su teise į gynybą (Chartijos 48 straipsnio 2 dalis.)

126. Taigi nacionalinė nuostata, kuri draudžia naudoti įrodymus, gautus pagal nepagrįstai išduotą pokalbių klausymosi leidimą, yra naudinga abiejose lygybės pusėse: ne tik siekiant PVM surinkimo veiksmingumo (leidžiant tokius galimus teisės į privatų gyvenimą pažeidimus), bet ir laikantis atitinkamų pagrindinių teisių (apribojant tokių įrodymų panaudojimą keliomis sąlygomis, be kita ko, kad jie teisėtai surinkti pagal teismo leidimą).

127. Manau, kad nagrinėjamu atveju analizė gali tuo ir baigtis. Nemanau, kad tokiu atveju, kaip nagrinėjamas šioje byloje, klausimas, ar minėtos nacionalinės taisyklės yra procesinės, ar ne, ir kiek panašių problemų kyla nacionaliniu lygmeniu, galėtų turėti įtakos Teisingumo Teismo vertinimui. Vis dėlto siekiant visapusiškai padėti Teisingumo Teismui glaustas atsakymas į likusius klausimus, taikant atliktą bendrąją analizę⁸⁴ šioje byloje, bus pateiktas toliau.

128. Ketvirta, nacionalinės teisės nuostata, kurioje numatyta, kad teismas, turintis kompetenciją, gali leisti klausytis telefoninių pokalbių, atskirais atvejais taip pat gali būti suprantama kaip „procesinė“, taisyklė, kurioje nurodoma, kad pokalbių klausymosi leidimas turi būti pagrįstas, yra šiek tiek sudėtingesnė. Jeigu nėra nurodyta (apibrėžtu konkrečiu atveju) pokalbių klausymosi priežastis, ar toks reikalavimas yra „tik“ procesinė norma? Sunkumas, su kuriuo susiduriama šioje ir kitose bylose⁸⁵ klasifikuojant tokias ribines taisykles tik dar kartą pabrėžia, kodėl šis skirtumas nėra labai naudingas tokiais atvejais, kaip nagrinėjamas šioje byloje.

82 Šiuo klausimu žr., be kita ko, 2015 m. gruodžio 17 d. Sprendimą *WebMindLicenses* (C-419/14, EU:C:2015:832, 65 ir 66 punktai). Teisingumo Teismas visų pirma pabrėžė, kad pokalbių telefonu pasiklausymas, per kurį buvo surinkti nagrinėjami įrodymai, turėtų būti nustatytas teisės aktuose ir būtinas baudžiamosios ir administracinės teisės srityje. Be to, reikia patikrinti, ar, remiantis bendrojoje teisės į gynybą užtikrinimo principu, apmokestinamasis asmuo turėjo galimybę per administracinę procesą susipažinti su šiais įrodymais ir būti išklaustas.

83 Dėl teisės į privatų gyvenimą pokalbių pasiklausymo atveju, žr., pvz., 1990 m. balandžio 24 d. EŽTT sprendimą *Kruslin / Prancūzija* (CE:ECHR:1990:0424JUD001180185); 2010 m. gegužės 18 d. Sprendimą *Kennedy / Jungtinė Karalystė* (CE:ECHR:2010:0518JUD002683905) ir 2015 m. gruodžio 4 d. Sprendimą *Roman Zakharov / Rusija* (CE:ECHR:2015:1204JUD004714306). Pastarojoje byloje Europos Žmogaus Teisių Teismas nustatė Rusijos teisės aktų, reglamentuojančių telefoninių pokalbių pasiklausymą, trūkumus išduodant leidimą tokiems pasiklausymams. Taip pat žr. plačiau dėl kovos su nusikalstamumu ir privataus gyvenimo apsaugos tam tikros pusiausvyros užtikrinimo 2016 m. gruodžio 21 d. Sprendimą *Tele2 Sverige ir Watson ir kt.* (C-203/15 ir C-698/15, EU:C:2016:970).

84 Šios išvados 96–101 ir 102–112 punktai.

85 Pavyzdžiui, ar norma, kurioje nurodyta, kad aplinkosaugos procedūrų išlaidos neturi būti pernelyg didelės, yra procesinė, ar materialinė teisės norma? Taip pat šiuo klausimu žr. mano išvadą byloje *Klohn* (C-167/17, EU:C:2018:387, 82–91 punktai).

129. Penkta, nemanau, kad suderinamumo taisyklių vertinimo atžvilgiu klausimas, keliose bylose nuostata taikoma tam tikru būdu, turėtų apskritai kokios nors reikšmės. Net jei taip būtų, struktūrinis atsakas į bet kokius galimus tokio pobūdžio trūkumus turėtų būti nukreiptas tik į ateitį ir numatomas, o ne taikomas nagrinėjamos byloms, jei tai nenaudinga jau persekiojamiems baudžiamąja tvarka asmenims. Tačiau, jei Teisingumo Teismas vis dėlto nuspręstų, kad sisteminiai trūkumai yra svarbūs tokiose bylose, kaip tai suprantama pagal sprendimus *Taricco* ir *Kolev*, pateikiu toliau išdėstytas pastabas.

130. Kaip siūlo Komisija, atsižvelgiant į šios bylos faktines aplinkybes, tai nereiškia, kaip nurodo prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, kad dėl nacionalinių taisyklių taikymo galėtų kilti sisteminė nebaudžiamumo rizika, kaip apibrėžta Sprendime *Kolev*, arba tai sutrukdytų teisingai surinkti PVM *daugeliu atveju*, kaip apibrėžta Sprendime *Taricco*.

131. Kad ir koks būtų šis kriterijus, galima daryti prielaidą, kad „sisteminis“ ir „reikšmingas“ turėtų reikšti daugiau nei vieną (atvejį). Be to, mano nuomone, tačiau atsižvelgiant ir į kitas bylas, kur buvo aptarti sisteminiai trūkumai, kaip antai bylas *N. S.* ar *Aranyosi ir Căldăraru*, tokio pobūdžio plataus užmojo pasiūlymai turėtų būti pagrįsti įrodymais⁸⁶, neapsiribojant tik individualiu nacionalinių nuostatų ir praktikos išaiškinimu viename teisme⁸⁷.

132. Šiuo atveju yra keturi kaltinamieji. Kaip pažymėjo prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, gautais įrodymais galima įrodyti kitų kaltinamųjų pagrindinėje byloje kaltę, išskyrus P. Dzivev. Taigi, atrodo, kad trimis iš keturių atveju, „nepaisant“ byloje nagrinėjamų nacionalinių nuostatų, baudžiamojo persekiojimo metu buvo galima teisėtai surinkti įrodymus pagal nacionalinę teisę prieš tris kitus kaltinamuosius. Todėl nėra aišku, atsižvelgiant į šios bylos faktines aplinkybes, kaip šių nuostatų veikimas galėjo itin trukdyti veiksmingai taikyti sankcijas dideliu mastu. Be to, kylanti problema dėl abejonių, kad kompetentingas teismas gali suteikti pokalbių klausymosi leidimą, taip pat yra laikino pobūdžio.

V. Išvada

133. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, siūlau Teisingumo Teismui taip atsakyti į *Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamųjų bylų teismas, Bulgarija) pateiktą klausimą:

- Pagal SESV 325 straipsnio 1 dalį, Konvencijos dėl Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos 1 straipsnio 1 dalį ir 2 straipsnio 1 dalį ir 2006 m. lapkričio 28 d. Tarybos direktyvos 2006/112/EB dėl pridėtinės vertės mokesčio bendros sistemos 206 straipsnį, 250 straipsnio 1 dalį ir 273 straipsnį, aiškinamus atsižvelgiant į Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartiją, nedraudžiami nacionalinės teisės aktai, kaip antai nagrinėjami pagrindinėje byloje, draudžiantys naudoti įrodymus, gautus pažeidžiant nacionalinę teisę, pavyzdžiui, surinktus klausantis telefoninių pokalbių, kai tam leidimą suteikia teismas, kuris nėra kompetentingas to daryti.

⁸⁶ Abiejuose sprendimuose, šie įrodymai buvo ne tik svarstomi, pastabas pateikus kelioms šalims ir į bylą įstojusioms valstybėms narėms, bet ir paremti Europos Žmogaus Teisių Teismo patikimomis ataskaitomis šiuo klausimu (žr. 2011 m. gruodžio 21 d. Sprendimą *N.S. ir kt.* (C-411/10 ir C-493/10, EU:C:2011:865, 88–90 punktai) ir 2016 m. balandžio 5 d. Sprendimą *Aranyosi ir Căldăraru* (C-404/15 ir C-659/15 PPU, EU:C:2016:198, 43 ir 60 punktai). Žinoma, netvirtinu, kad teiginiai apie sisteminius trūkumus visada turėtų būti paremti tokios rūšies ar apimties įrodymais kiekvienu atveju. Šis palyginimas pateiktas siekiant parodyti konceptualių požiūrių skirtingo lygio pateiktus įrodymus.

⁸⁷ Kaip jau trumpai minėta šios išvados 24 ir 44 punktuose, panašu, kad yra nesutarimo tarp nacionalinių teismų, kaip teisingai aiškinti naujus teisės aktus. Galima diplomatiškai pridurti, kad nesutarimo lygis, kaip matyti iš nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą, tarp, viena vertus, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusių teismo, *Varhoven kasatsionen sad* (Aukščiausiasis kasacinis teismas) ir *Sofiyski gradski sad* (Sofijos miesto teismas) atrodo dar didesnis.